

Édes Anyanyelvünk

2019. JÚNIUS

41. ÉVF. 3. SZÁM

A TARTALOMBÓL:

Korzenszky Richárd:
Otthon, haza, anyanyelv

Balázs Géza:
A Húsvét-sziget titkai

Büky László:
Tyúkhúsleves

Kemény Gábor:
Szép magyar vers

Horváth László:
Az érettségi előtt és után

H. Varga Márta:
Tényekes?

Grétsy László:
Megjelent
a Nagy magyar tájszótár!

És:
új szavak, keresztretjtvény,
nyelvész-leleletek

**Háy Gyula: Calle Rampani,
Venezia**

É
A

A több mint 50 éve alapított s ráadásul a közelben lévő tokaji írótábor mintájára szerveztük meg az első nyelvésztábort 2014-ben a magyar nyelvi kultúra szimbolikus helyén: Sátoraljaújhelyen és Széphalom-ban. A cél: a nyelvészek és a nyelvészet barátainak találkozása. Idén már a 6. rendezvényre kerül sor. A tábor programjában tudományos, elméleti előadások mellett a nyelvészeti gyakorlat témái, valamint kulturális programok szerepelnek. Az idei tudományos té-

Gyermeknyelv, II. Rákóczi Ferenc, nyelvésztábor

ma előadója Bóna Judit egyetemi docens, aki Gyermeknyelv 0–10 címmel tart előadást a gyermeknyelv-kutatás időszerű kérdéseiről. A nyelvésztábor jellemzője, hogy egy-egy téma bemutatására, megtagyargalására bőven jut idő, hiszen nincs különösebb idő-kényszer, az előadókkal kötetlenül is lehet beszélgetni. (A nyelvésztábor korábbi plenáris előadói voltak: Kugler Nóra, Ladányi Mária, Veszelszki Ágnes, Nádasdy Ádám, Prószéky Gábor.) A nyelvésztábor utolsó két napját II. Rákóczi Ferenc emlékének szentelik: lesz esszékonferencia, valamint kirándulás Rákóczi szülőhelyére, Borsiba. A tábor teljes programja lapunk Hírek – tudósítások rovatában, valamint az e-nyelv.hu honlapon ismerhető meg. (*Manyszi.hu*)

Háry Gyula (Zalaegerszeg, 1864. szeptember 20. – Budapest, 1946. június 3.) festő.

Középiskoláit Kőszegen és Budapesten végezte. 1881 és 1886 között a budapesti Mintarajziskolában Greguss János tanítványa, később Lotz Károly mesteriskolájának növendéke volt. Tanulmányutakat tett Olaszországban és Hollandiában. Már az 1880-as években feltűnt tollrajz-illusztrációival. Részletező, jellegzetes rajzai révén az egyik legkeresettebb illusztrátor lett. Képeinek fő témáját régi budai házak, terek és itáliai tájak képezték, melyeket igényesen aprólékos részletezéssel mutatott be.

Az 1890-es évektől rendszeresen szerepelt a Műcsarnok kiállításain, műveivel több díjat is nyert. 1911-ben a Nemzeti Szalon tájrajzra kitűzött díját, 1922-ben az állami rajzdíjat, 1923-ban az Erzsébetvárosi Kaszinó díját nyerte el. Sikeres iparművészeti terveinek egyikével a párizsi világkiállításon nyert díjat. 1900 és 1920 között a Műegyetemen volt a rajztanszék adjunktusa és az alakrajz előadója.

Művei a Magyar Nemzeti Galériában és a Budapesti Történeti Múzeumban is megtalálhatók, számos rajzát a Szépművészeti Múzeum őrzi.

TARTALOM

Korzenszky Richárd: Otthon, haza, anyanyelv	3
Balogh Judit: Van valami jó <i>ötleted?</i>	4
Balázs Géza: Miért érdekes? A Húsvét-sziget titkai (3).	5
Büky László: Tyúkhúsleves	6
Kemény Gábor: Szép magyar vers. Szakács Eszter: A tenger gótikája	7
„A szavak bűvöletében élek...” Szilvási Csabát kérdezi Balázs Géza	8
„75 éves fiatal vagyok”. Szikszainé Nagy Irma válaszol Balázs Géza kérdéseire	9
Horváth László: Az <i>érettségi</i> előtt és után	10
Buvári Márta: Betűkihagyások.	11
Elek Lenke: Nyelvújító zöltségesek	11
H. Varga Márta: <i>Tényekes?</i>	12
Blankó Miklós: Szó szót követ. A változó (?) gyermeknyelv.	13
Schirm Anita: Beszélt nyelvi jelenségek Balassi korából	14
Dóra Zoltán: <i>Program</i>	14
Gerstner Károly: Nyelvészeti konferencia a vizsolyi bibliáról.	15
Ferenczi Zsanett: Jogi szövegek automatikus fordítása	16
Kemény Gábor: Tárt kapukhoz fényösvény viszen. Tanulmánykötet Dsida Jenő költészetéről és műfordításairól.	17
Grétsy László: Megjelent a Nagy magyar tájszótár!	18
Minya Károly: www.manyszi.hu	19
Hírek, tudósítások	20–21
Pontozó	22
Keresztretjtvény.	23
Új szavak, kifejezések (105.)	23
K. G.: Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	24

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, szeptemberben és novemberben. Szakmai támogatók:

Magyar Nyelvtudományi Társaság,
MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Bizottság,
Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős kiadó: Juhász Judit

Felelős szerkesztő: Grétsy László

Szerkesztőség:

Balázs Géza balazs.geza@gmail.com,
Kemény Gábor kemeny.gabor2@yahoo.com,
Kovács Zsuzsanna (titkár)
kovacs.zsuzsanna@anyanyelvapolo.hu,
ea.szerkesztoseg@gmail.com

Szerkesztőbizottság:

Balázs Géza, Grétsy László, Heltainé
Nagy Erzsébet, Juhász Judit, Kemény Gábor

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi u. 16.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu
(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

A szerkesztőség csak a megrendelt írásokért fizet honoráriumot. Meg nem rendelt kéziratot nem őrünk meg, nem küldünk vissza.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.
E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu
Fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztő: Könyvtárellátó Kht.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják. Tagdíj: 2000 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1500 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvápolók Szövetsége,
1053 Budapest, Károlyi u. 16.
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

az Emberi Erőforrások
Minisztériuma,

a Nemzeti Kulturális
Alap,

a Magyar Művészeti
Akadémia

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: Opticult Bt.

Nyomás: mondAT Kft.

Otthon, haza, anyanyelv

Van egy álmom... Van egy vágyam. Egy olyan hely, ahol minden arról beszél, hogy mi, különböző emberek együvé tartozunk. Álmodom egy ligetről, ahol az ember csendben járkal, látja a csillogó víz tükrét, amely egybeér a végtelen éggel. A Balaton partján. Tihanyban. ahol az első magyar szavak felbukkannak az Alapítólevél latin szövegében. A mi szavaink. Amelyekkel néven nevezük a mogyoróbokrot, a körtvélyfát, a fehérvárra vezető hadi utat...

Számtalan turista, különböző nyelvű, megfordul ezen a helyen, rácsodálkozik az ember alkotta művészetre, és nem tud szabadulni a végtelenség vágyától, látva a nem-ember teremtette világ csodáit.

Kezdetben volt az Ige. In principio erat Verbum. En arché én ho Logosz.

Mindenek kezdetén ott volt a teremtő Szó, amelyben – akiben – kimondja magát maga a Teremtő. S vajon megértjük-e? Szót értünk-e?

A bábeli nyelvzavar szimbolikus képe a Bibliának. Az eddig egymást értő emberek gögijének, beképzeltségének következménye – nem akarják elfogadni a fölöttük álló isteni hatalmat. Párhuzamos a paradicsomi elbeszéléssel, ahol az Isten teremtette rendet elfogadni nem akaró ember kiűzetik a Paradicsomból, és otthontalanná, hazátlaná válik.

Egymás elfogadása, megértése hozzátartozik ember mivoltunk lényegéhez.

Labirintussá válik a világ, amikor nem értjük egymást. És otthonná, igazi hazává, ahol a különbözőségek mintegy megszűnnek. Nem úgy, hogy feladjuk önmagunkat, hanem úgy, hogy elfogadjuk egymást. A bibliai vízió Izaiás könyvében így hangzik:

Akkor együtt lakik majd farkas a báránnal, párdúc a gödölyével... (Iz 11,6–7)

Pünkösdi csodára van szükségünk. Amikor pártusok, médek, elamiták, mezopotámiaiak és a többiek mind saját nyelvükön hallják Isten csodálatos tetteit. A megértés, az egymás elfogadásának csodája ez. (ApCsel 2,1–11) Amikor otthon érzi magát minden ember.

Nietzsche írja a Vereinsamt (Elhagyatva) című versében, amelynek pontosabban ez lehetne a magyar címe: Otthontalanul. Vagy: Hazátlanul.

A varjúraj
Város felé surrog tova:
Hó lesz hamar –
Jaj, akinek nincs otthona!
(Képes Géza ford.)

A záró versszakban azonban arról szól, hogy „boldog, akinek van otthona”.

Mi a haza? Mi az otthon? Vannak nem kevesen, akik, ha ezzel a kérdéssel találkoznak, azonnal a nemzetállam politikai problémakörébe bonyolódnak.

A haza, az otthon fogalmának mély dimenziója van, amely az ember létezésében érinti. Létezésében, s egyúttal érzelmi töltése is van. Nietzsche versének kijelentései ma is időszerűek. Jaj annak, aki hazátlan, s boldog, aki nem otthontalan.

Mennyien vannak, akik kényszerűségből vagy kalandvágyból elhagyják az otthont, a földrajzi környezetet! S magukkal visznek valamit. A kivándorló és az emigráns magával viszi a szellemi és kulturális örökséget, magával viszi az anyanyelvet, és ezáltal megmenti maga számára egy darabot az otthontól.

Így az anyanyelv és a haza egyre inkább összefonódik.

„Mondd, van-e ott haza még, ahol értik e hexametert is?” (Radnóti)

„Dörmögj, pajtás, egy sor Petőfit, / s köréd varázskör teremtődik...” (Illyés)

Van egy álmom, álom egy ligetről, ahol az ember eltűnik a sorsán, és rádöbben arra, hogy mit jelent számára az anyanyelv. Jelenti az otthont. Jelenti a hazát.

Van egy álmom egy ligetről, amely megjeleníti ennek a világnak labirintus voltát, amely felszólít, hogy különbözőségeink ellenére igenis lehetséges egymás elfogadása. A bábeli zűrzavar ellenére van lehetőség arra, hogy megértsük egymást, különböző anyanyelvűek. Lehetséges a pünkösdi csoda.

Lehetséges, ha egyrészt nem adjuk föl önmagunkat, s ugyanakkor elfogadjuk a másikat. Azt a másikat, aki ugyanúgy a maga anyanyelvén vette birtokba ezt a világot. S ha nem uralkodni akarunk a világon és egymáson, hanem kertészei akarunk lenni sokszínű és különböző kultúrákkal. S ha végül – s ez mindennek a kezdete egyúttal – elfogadjuk, hogy „Kezdetben volt az Ige.” In principio erat Verbum. En Arché én ho Logosz.

S hogy minden általa lett. Nem mi teremtettük ezt a sokszínű világot. De felelősek vagyunk érte mindannyian. Felelősek a sokszínű világnak minden virágáért. S felelősek vagyunk népünkért. Hazánkért.

Ferenc pápa szavai: „Nem létezik teljes önazonosság egy néphez tartozás nélkül.” (Gaudete et exsultate – Örüljete és ujjongjatek – apostoli buzdítás)

S hogy nem csak mi, magyarok gondolkodunk így anyanyelvünkéről, álljon itt egy sor a környező népektől, határaink mentéről és tágabb kulturális otthonunkból, Európából.

„Nekünk egyetlen hazánk van, ez a magyar nyelv.” (Kányádi Sándor)

„Oh jól vigyázz, mert anyád nyelvét bízták rád a századok S azt meg kell védened.” (Füst Milán: A magyarokhoz)

„Magyar nyelv! Vándorutakon kísérem, örökzöld földem és egész egem...” (Faludy György: Óda a magyar nyelvhez)

„És hazám volt a szó, s hazám volt a nép, mely magyarul beszél...” (Szabó Lőrinc: A sokféle hazáról)

„te mondd magadban, behunyj szemmel, / csak mondd a szót, miktől egyszer / futó homokok, népek, házak / Magyarországa összeálltak.” (Illyés Gyula: Haza, a magasban)

„Meine Heimat sei die deutsche Sprache, und mein Vaterland sei die in derselben gefertigte schöne Literatur.” – Otthonom a német nyelv, és az ezen a nyelven készült szépirodalom az én hazám. (Rolf Schneider német író 1932–)

„Ma patrie, c'est la langue française” – Az én hazám: a francia nyelv. (Albert Camus francia író 1913–1960)

„Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, сутність нашої свідомості.” – A nyelv: a mi nemzeti jellegzetességünk. A nyelvben van a kultúránk, öntudatunk. (Ilarion Ohienko ukrán ortodox főpap, tudós, író 1882–1972)

„Моя Родина – великая русская литература.” – Az én hazám: a nagy orosz irodalom. (Vlagyimir Korolenko orosz író 1853–1921)

„Во дни сомнений, во дни тягостных раздумий о судьбах моей родины, – ты один мне поддержка и опора, о великий, могучий, правдивый и свободный русский язык!” – A kétségek napjaiban, nyomasztó töprekedések idején, amikor hazám sorsára gondolok – te vagy az egyetlen támogatóm és megtartóm, te nagy és hatalmas, igaz és szabad orosz nyelv! (I. Sz. Turgenyev orosz író 1818–1883)

„De taal is ons vaderland, waaruit we nooit kunnen emigreren.” – A nyelv a mi hazánk, ahonnan lehetetlen kivándorolnunk. (Irina Grivnina orosz-holland író 1945–)

„Materinski jezik je čovjekovu duhu domovina, gdje god čovjek živio, na domaćem tlu ili u tudini” – Az anyanyelv az ember lelke számára haza, akárhol is éljen, az otthon földjén vagy idegenben. (Dalibor Brozović horvát nyelvész, politikus 1927–2009)

„Język jako ojczyzna.” – A nyelv a mi egyetlen hazánk. (Czesław Miłosz lengyel költő 1911–2004)

„Symbol spojenia nášho je reč naša národná, heslo našej vôle života.” – Nemzeti nyelvünk jelképe közösségünknek és élni akarásunknak. (Ludovít Štúr szlovák költő, politikus 1815–1856)

„Thi dog Sproget først giør Folk til Folk.” – Főként a nyelv teszi a népet néppé. (Adam Oehlenschläger dán költő 1779–1850)

„Limba română este patria mea.” – A román nyelv az én hazám. (Nichita Stănescu román költő 1933–1983)

„Језик је душа народа, темел његове културе и Божјег Духа у њему.” – A nyelv: a nép lelke, kultúrájának alapja, és benne van az Isten Lelke. (Alekszandar Polovinkin)

Elhangzott az anyanyelvek napján rendezett, A magyar nyelv szimbolizációja című emlékülésen a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2019. február 21-én. (A szerk.)

Van valami jó ötleted?

1. Gyakran felmerül a fentihez hasonló kérdés, ha valamire megoldást keresünk, és ehhez segítséget kérünk. A segítő gondolatot a beszédpartnertől várjuk, amit az *ötlet-ed* főnéven megjelenő 2. személyű *-ed* birtokos személyjel jelez a számunkra. A főnév birtokviszonyra utal, így ha több ötletet szeretnénk kapni a társunktól, akkor a többséget csak az ún. birtoktöbbsesítő jellel tudjuk kifejezni: *ötlet-ei-d*. (A *-k* általános többesjel csak akkor használható, ha a főnéven nem utal semmi birtokos viszonyra: *ötlet-ek*.)

2. A birtokos szerkezetek az összetartozás különböző eseteit mutatják. Leggyakrabban birtokos jelzős szintagmával szokás kifejezni az ilyen kapcsolatot. A szerkezet utalhat tulajdonos-tulajdon viszonyra: *a kislány babája*, *a férfi autója*; rész-egész kapcsolatra: *az alma fele*, *a kocsí hátulja*; társadalmi, családi összetartozásra: *a magyarok hazája*, *a gyerek apja*; ok-okozati (előzmény-következmény) viszonyra: *a mozgás öröme*, *az író regénye*; helyviszonyra: *a város lakói*, *a szálloda vendégei*; a cselekvés tárgyára és végzőjére: *a könyv olvasója*, *a dolgozat írója*; azonosító kapcsolatra: *Budapest városa*, *Szentendre települése*; stb.

A birtokos jelzős szerkezet tagjai állhatnak szoros kapcsolatban egymással, ilyenkor nincs ragja a jelzőnek, ezért kötött a szórend. A fenti példák ezt mutatták: elől állt a birtokos jelző, s ezt követte a birtokszó (a jelzett szó). Ezekben az esetekben más szórend nem képzelhető el. A birtokszón kötelezően jelen van a birtokos személyjel, ami egyértelműen utal a birtokos szerkezetre (a kislány babája stb.).

Lazább a kapcsolat a birtokos és a birtok között akkor, ha megjelenik a *-nak/-nek* rag a jelzőn: a kislány-nak a babája, a férfi-nak az autója. Ilyenkor a két tag akár helyet is cserélhet egymással: *a babája a kislánynak*, *az autója a férfinak*, így is egyértelmű marad, hogy ki a birtokos, és mi a birtok.

3. A birtokos személyjel önmagában, birtokos jelző nélkül is tudja jelölni (a birtokszón) a birtokviszonyt, elsősorban 1. és 2. személyű birtokos esetén (egyes és többes számban is): *kert-em*, *kert-ed*, *kert-ünk*, *kert-etek*. A birtokos jelzőt csak külön hangsúlyozás esetén szokás megemlíteni: Ez az *én/mi kertem/kertünk*, nem a *telti kerted/kertetek*. Az egyes szám 1. személy (*én*) a beszédhelyzetben mindig a beszélőt jelöli (többes számban pedig a beszélőt és azt a személyt, aki hozzá tartozik: *mi*), a második személy a beszédpartnert/beszédpartnereket (*te* és *ti*). A beszélőt és a megszólított személyt nem is lehet másképp megnevezni az adott kommunikációs helyzetben, csak személyes névvel, hiszen ha esetükben bármilyen főnévre váltunk (*a lány megszólítja a fiút*), 3. személyre váltunk, ami már nem tükrözi az adott szituáció konkrét szerepeit, hiszen a 3. személy mindig azt nevezi meg, akiről/amiről szó van (*ő/ők*). Érdekesége a nyelvünknek, hogy míg 1. és 2. személyben mindig teljes egyezés, egyeztetés van a birtokos jelzős szerkezetben, vagyis: az *én kertem*, a *te kerted* stb. (a jelző egyes szám 1. személyű [*én*], a birtokos személyjel is egyes szám 1. személyre utal [*kert-em*], ugyanígy E/2. a *te kert-ed*, T/1. a *mi kert-ünk*, T/2. a *ti kert-etek*, sőt E/3. az *ő kert-je*), addig többes szám 3. személyben nincs teljes egyezés: az *ő kertjük* (egyeztetve *ők kertjük* lenne, a birtokos jelző E/3. személyű [*ő*], és csak a *kert-jük* birtokos személyjele mutatja, hogy T/3. birtokosról [*ők*] van szó), illetve a *szomszédok kertje* (egyeztetve *szomszédok kertjük* lenne, itt a birtokos jelző T/3. személyű, a birtokszón azonban E/3. személyjel van: *kert-je*).

4. A birtokos szerkezet két tagja (a birtokos és a birtok) jóval lazább viszonyba is kerülhet egymással. Ilyen eset például a címben szereplő *Van valami jó ötleted?* kérdés is, ahol ha szük-

ségesnek tartjuk a birtokost kitenni, akkor az így lehetséges: *Neked van valami jó ötleted?* A birtokos és a birtokszó távolabb kerültek egymástól, közöttük más szavak is állnak, így az ige, a mondat állítmánya (is). A betoldott személyes névmás (*neked*) 2. személyre utal. Ebben az alakban azonban a *te* névmás inkább részeshatározói szerepben szokott megjelenni: *Mutatok/adok neked* valamit. A *Kinek adok?* kérdésre válaszol, ahogyan a címbe li mondatra is az ige segítségével lehet rákérdezni: *Kinek van* (egy jó ötlete)? Igének azonban nem lehet jelzője, csak határozói bővítménye, hasonlóan az *A fiúnak van egy kutyája*, *A fiúnak új kutyája van* mondatokhoz (*Kinek van* [kutyája?]). Ezekben a mondatokban a *-nak/-nek* ragos szó részhathatározó, ami szintén birtoklásra, birtokosra utal, ez azonban nem jelző, hanem birtoklást kifejező részhathatározó. Az ehhez hasonló (Valakinek van valami) típusú mondatot szokás birtoklásmondatnak is nevezni.

5. A birtoklás kifejezésére az ún. birtokjel is szolgálhat a főnéven: A kutya a *fiúé*. A birtokjeles szó gyakorlatilag az egész birtokos szerkezetet magában foglalja: A kutya a *fiúé* = a *fiú kutyája*.

6. A birtokos névmások is a birtokos kapcsolat meglétét mutatják. Az *Ez a könyv az enyém/tied/övé/mienk/tietek/övék* mondat birtokos névmásai teljes birtokos jelzős szerkezetek helyett állhatnak: a *könyv az enyém* = az *én könyvem*, *tiéd* = a *te könyved*, *övé* = az *ő könyve* stb. A fenti példa, a *fiú kutyája* = a *fiúé* alapján világossá válhat, hogy a birtokos névmás a személyes névmás (rendhagyó módon alakult) birtokjeles alakjának felel meg. Ezért szokás a birtokos névmást is a személyes névmások közé sorolni. A személyes névmások minden szempontból rendhagyó toldalékolású szavak, azaz nem a szokásos módon ragozódnak (mivel nagyon régi keletkezésűek): *Én* beszélek, Hallgass meg *engem*, Gyere *velem* kirándulni, Hozz *nekem* valami finomat, Mesélj neki *rólam* stb. *Te* olvasol, Látunk *téged*, Elmehetünk *veled* a boltba, Adok *neked* valamit, *Rólad* szól a történet stb. *Ő* oldotta meg a kérdést, Látjuk *őt*, *Vele* megyünk moziba, *Neki* írjuk a levelet, *Róla* beszélgetünk stb. *Mi* zártuk be az ajtót, *Minket* kerestek, Gyertek *velünk*, *Nekünk* sikerülni fog, *Rólunk* ne beszélgetsetek stb. *Ti* kerestetek?, *Titeket* kerestek, Jó volt *veletek* beszélgetni, *Nektek* küldtük az üzenetet, *Rólatok* még semmit nem hallottunk stb. *Ők* csöngettek, *Őket* keresik, *Velük* barátkoztunk, *Nekik* sikerült a feladat, *Róluk* terjed a hír stb.

7. A fentiekén kívül más módon is utalhatunk arra, hogy valamilyen/valakihez valami/valaki hozzátartozik, azaz hogy birtokviszony állhat fenn.

A *férj-es asszony* szókapcsolat azt fejezi ki, hogy az asszonynak van férje; a *nő-s férfinak* van neje (nője), felesége; a *család-os embernek* van családja, pontosabban vannak gyerekei; a *kert-es háznak* van kertje; az *esernyő-s lánynak* van esernyője; a *kalap-os nőnek* van kalapja; a *pulóver-es fiúnak* van pulóvere. Ezekben a képzett szavakban, mellénevekben a szótőhöz járuló *-s* képző utal a tulajdoni kapcsolatra.

Az *orvos-i javaslat* az orvos javaslata; a *tanár-i kérdés* a tanár által feltett kérdés, vagyis a tanár kérdése; az *igazgató-i beszéd* az igazgató beszéde; a *főnök-i bejelentés* a főnök bejelentése. A kifejezésekben szereplő *-i* melléknévképző is a valakihez való tartozás kifejezésére szolgál.

A *hosszú haj-ú lánynak* hosszú haja van; a *rövid láb-ú kutyának* rövid lába; a *zöld szem-ű gyerekeknek* zöld szeme; a *tyúk-mell-ű embernek* tyúkmelle; a *galambszív-ű-nek* galambszíve; a *tyúkesz-ű-nek* tyúkesze stb. Ezekben az összetett szavakban a szókapcsolathoz (pl. *hosszú haj*, *rövid láb*) járuló *-ú/-ű* képző teremti meg a birtokos kapcsolat lehetőségét.

8. A fentiekben arra hoztunk néhány példát, milyen sokféle módon utalhatunk nyelvünkben két dolog összetartozására.

Balogh Judit

Miért érdekes?

A Húsvét-sziget titkai (3)

A mágikus sziget

Ha a monolitikus szobrok nem lennének, a kutya sem látogatna a Húsvét-szigetre. De most sokan utaznak. Csak Chilén keresztül, Santiagóból lehet megközelíteni. S bár a Budapest–Húsvét-sziget távolság légvonalban 15 049 km, repülővel Isztambulon, Bogotán át oda, majd Panamán, Isztambulon át vissza összesen 40 345 km-t repültünk. Napi egy, esetleg két gép repül Santiagóból a Húsvét-szigetre (oda 5, visszafelé 4 óra, talán így fúj a szél, bár én úgy tudtam, keletről), némelyik gép továbbmegy Tahitira. A repülőtéren várnak már a vendégházak tulajdonosai: virágfüzért akasztanak a nyakunkba, búcsúzáskor kagylóláncot. A szigeten van taxi és van szervezett utazási lehetőség is, de a szobrok szétszórtsága miatt gyakorlatilag csak bérelt autóval érdemes megközelíteni a helyszíneket. Ezért mi is béreltünk egy kis Suzuki terrepjártót. (Egy benzinkút van, a benzinár 800 peso – 400 Ft –, 20 litert vettem, 200 km-t mentem, még maradt is egy kicsi a tankban.) Az utak rosszak, mindenhol gödrök, buckák, talán csak egy, a szigetet keresztben átszelő út jobb. A repülőtéren kell megváltani a nemzeti park belépőjét (54 000 peso, kb. 25 000 forint).

2018 szeptemberében léptek életbe szigorítások a beléptéssel kapcsolatban. A santiagoói repülőtéren (bár a Húsvét-sziget belföldnek számít) külön ellenőrzést vezettek be, megnézik a szállásfoglalást, és „beléptetnek” a szigetre (holott Chile része, és oda még több ezer kilométerre van). A szeptember „tél-tavaszi” határán van, nem számít csúcsezonnak. Reggel későn kel a nap, este későn nyugszik. Kellemes meleg volt, néha szemerkélt az eső, és fújt a szél. A turisták teljesen szétszóródtak, sehol sem volt tömeg, sőt többnyire teljesen egyedül voltunk. A jelentősebb emlékeknél kis őrbódé, ahol ellenőrzik és pecsételik a jegyet. Elvben minden hely csak egyszer látogatható, de mi a legérdekesebb helyekre visszamentünk, megengedték. A szigeten néhány út van csak, szórványházak és Hanga Roa település. 6000 lakos és kb. 2000 autó. A vendégházban többnyire egyedül voltunk. Reggelinél a vaját egy moai szobor alakjára formázták. A műemlékeknél szinte sehol sem lehet üdítőt, egyebet kapni. Csak Hanga Roán vannak boltok és éttermek. Mi egy szendvicsbárban vacsoráztunk: főleg helyiek jártak oda, az adagok óriásiak voltak. A csapolt sör: 5000 peso (2500 Ft). Nem rendeltem. Ugyancsak itt lehet autót, biciklit bérelni.

A Húsvét-szigetet féltve őrzik, a chileiek „mágikus szigetek” is nevezik. Ma a világ legnagyobb szabadtéri múzeuma (nemzeti park). Kb. 6000-en laknak a szigeten. Korábban talán 20 000 lakosa is volt, de persze ezt sem tudjuk biztosan. Szeretnék elkerülni azt, hogy a turistatömeg tönkretegye a szigetet. A turizmusból élnek, vendégszeretőek. A szobrok hivatalosan csak estig látogathatók. A szigeten körbejárva mindenhol találhatók magányos, eldölt szobrok. Ajándékarusok akadnak, de a szobroknál egyéb boltok nincsenek. Aki nem szerelkezik fel üdítővel, vízzel, az szomjan marad. Nagy a tisztaság, nincs szemét. A levegő nagyon friss, a hőmérséklet kellemes (szeptemberben 16–20 fok körül volt).

Rapanui nyelven

Rapanui jelenlegi „kormányzója” őslakosnak vallja magát, s ő kérte a chilei kormánytól a beutazások korlátozását. Bár nagyon nehéz megítélni, de azért mintha ma is kivethető lenne egy ázsiai-polinéz és egy dél-amerikai típusú arc. És bár a szigeten alapvetően spanyolul beszélnek, két udvariassági formula rapanui nyelven hangzik: *maururu* (köszönöm), *iorana* (jó napot). A templomban, a vasárnapi misén a dalok végig

rapanuiul szóltak (a szöveg ki volt vetítve), máig fülemben cseng a Maria Rapanui.

Mit jelent a 2018 szeptemberétől érvényes beutazási szigorítás? Már csak 30 napig lehet ott tartózkodni. A santiagoói beutazásnál elkéri a szállás visszaigazolását. Úgy hallottam, korábban az volt a probléma, hogy nagyobb számban mentek a szigetre kempingezők.

A sziget látnivalóinak megtekintése gyors ütemben két nap alatt is lehetséges, de én azért a 4-5 napot mindenképpen javasolom, ha többször akarunk körbejárni, mindenhol le akarunk ülni és merengeni a titkokon. Mert van miért. A chileiek tehát most féltik a szigetet, állítólag évente 100 000 turista érkezik. Amikor én voltam ott, egyáltalán nem volt tumultus, az egy repülőgépnyi tömeg (kb. 200 ember) úgy eloszlott, hogy a legtöbb helyen csak néhány ember lézengett... Éjszaka mély csönd uralkodott, és nagyon sok kaka kukorékol.

A chilei állam nem volt mindig ilyen gondoskodó. 1937-ben majdnem „eladták” a sokat szenvedett szigetet a németeknek, amerikaiaknak, briteknek vagy japánoknak, hogy fegyverkezni tudjanak. Állítólag ma sem a sziget antropológiai, történelmi értéke a legnagyobb, hanem az, hogy 3500 km-re van Chilétől, így az addig húzóódó tenger is Chiléhez tartozik. Ne legyenek illúzióink se a történelemmel, se a jellel kapcsolatban. Mindkettőt emberek és érdekek mozgatják.

Miért Húsvét-sziget?

A Húsvét-sziget a Földön minden más lakóterülettől a legtávolibb hely, ahol éltek, élnek emberek. Valóban a világ végén van. Klímája nem rossz, az átlaghőmérséklet 16 fok körül van, a fagy ismeretlen. Szeptemberben például „tél” van, hűvösebb idő, de mindvégig kellemesnek tűnt, éjjel sem volt hideg. Sőt, még fürödni is lehetett a Csendes-óceánban (a visszaállított kőszobrok tövében) az egyetlen fürdőhelyen (persze a víz elég hideg volt, főleg a helyiek fürödtek). A Húsvét-szigetet a kutya nem látogatná (a rapanuiaknak sem volt kutyájuk, de disznójuk sem), ha azok a kőszobrok nem lennének. De vannak, ezért a sziget turizmusa óriási.

Tehát a Húsvét-sziget kizárólag a szobrainak köszönheti, hogy oda bárki elutazik. Nem tudom, hogy hányan ásnak mélyebbre. Mert a Húsvét-sziget egy metafora, a civilizáció által elpusztítható Föld jelképe: „A Húsvét-sziget és a mai Föld bolygó közötti párhuzam hátborzongatóan magától értetődik... Az ő hazájuk éppúgy magában áll a Csendes-óceánban, mint a mi Földünk a világűrben. Mikor helyileg megoldhatatlan nehézségeik támadtak, nem volt hova menekülniük..., akárcsak ma nekünk... (A)mi velük történt..., egy tanmese, amely bemutatja jövőnk lehetőségei közül a lehető legrosszabbat” (Diamond 2009: 127). A Húsvét-sziget a környezetét túlhasználó, pusztító ember jelképe. Mi mindannyian a Húsvét-szigeten vagyunk.

Irodalom: Balázs Géza – Takács Róbert: Körbejárt Föld. Kulturális utazások a napsütötte sávban. ASZ, MNYKNT, Inter, Budapest, 2017. Carson, Rachel: Silent Spring, Houghton Mifflin, 1962. Carson, Rachel: Néma tavasz. Katalizátor, Páty, 2007. Diamond, Jared: Összeomlás. Tanulságok a társadalmak továbbéléséhez. Typotex, Budapest, 2009. Flenley, John – Bahn, Paul: A Húsvét-sziget rejtélye. General Press – az Oxford University Press, 2003 engedélyével. Heyerdahl, Thor: Aku-aku. A Húsvét-sziget titka. Fordította: Neményi Ödön. Gondolat, Budapest, 1960. (Világjárók sorozat) Heyerdahl, Thor: Tutajjal a Csendes-óceánon. Kon-Tiki expedíció. Fordította: Istványi Ernő. Művelt Nép, Budapest, 1956. (Világjárók sorozat) Várkonyi Nándor: Szíriat oszlopai. Magvető, Budapest, 1972.

Kép és szöveg: **Balázs Géza**

További képek a szerző Facebook-oldalán. Az írás első része az ÉA februári, második része az áprilisi számban jelent meg.

Tyúkhúsleves

Nagykanizsán a Sugár úti házak egy részéhez nagyobbacska kert tartozott, ezeket a házakat hajdan módos polgárok építették, amikor még a város vasútja és élete nem volt elvágyva a dél-nyugati kereskedelemtől. Szüleim Sugár úti házának egyik korábbi tulajdonosa az akkor már Los Angelesben élő Diskay József operaénekes volt, aki egyébként Hollywoodban a hangosfilm korának első énekes sztárjaként is dolgozott. (Mellesleg a Sugár útból Vörös Hadsereg útja lett évtizedekre.)

A kert első részében virítottak a rózságyások, azután jött a tyúkudvar, a disznóól, majd a veteményeskert diófákkal, fehér és piros cseresznyével, málnával, ribizskével, hogy csak a fontosabbakat mondjam. A kakaskukorékolás, a malacka rőfögése azt hirdette, hogy a korabeli állapotok ellenére lesz, ami az asztalra kerül. Ámbár disznóölés után teljesíteni kellett a kötelező beadást zsírból és egyebekből. A beadás és a padlás-söpprés volt ezekben az években a kínzó élelmiszerhiány leküzdésének hivatalosan alkalmazott eszköze.

Apámnak és társának – ahogy cégjegyes levélfejlécük hirdette – „épület- és bútorsztalosok géperőre berendezett üzem”-ét 1952-ben államosították. Apám még az államosítás előtt hazamentett egy gyalupadot, kézi szerszámokat, hogy alkalomadtán tudjon dolgozni: fönntartani a családot. Egy fából készített kócerájban volt ez az „üzem”. Itt azután minden egyéb is elfért. Egy nagy fáskosár szénaágyában kotlóstyúk melengetett huszonegy tojásukat. Reggelente a tyúkanyó ki volt engedve az udvarra; evett-ivott, és sietett vissza a fészekbe. Nagymamám választotta ki a kotlósnak leginkább megfelelő tyúkot, a többiek aztán fészek nélkül tengődtek költési lázban. Tudtul is adták a sanyarú helyzetet az ilyenkor szokásos *kot-kot-kot* hangoztatásával (innen vannak *kotlik* és *kotlós* szavaink).

A *tyúk* szó köznyelvünkben egyedülálló: nincs több *ty*-vel kezdődő szó a hangutánzó, érzelmkifejező *tyuhaj* és *tyű* kivételével. A nyelvjárásokban sok helyen nem is *tyúk*, hanem *tik* kapargál és kotkodácsol az udvaron. Bő száz éve Gombocz Zoltán mutatta ki e szavunk ótörök eredetét, ugyanis a jakut kivételével minden török nyelvben megvan a szó megfelelője. A magyar nyelvjárásokban a *tik* alakon kívül más változatok is vannak. Moldvában *csuk*, Balatonendrén *csuk*, az Alsó-Dráva vidékén *tilk* hangalakú szó jelenti e házi szárnyast. Az Erdélyi magyar szótörténeti tárban rengeteg összetétel és képzéses forma található, így például *tyúkász*, *tyúkászné*, *tyúkbortó*, *tyúkfű*(ű), *tyúkhaszon* 'tojás', *tyúkháj*, *tyúkhús*, *tyúkmony* 'tojás', *tyúkmonyfejér*, *tyúkmonyrántotta*, *tyúkól*, *tyúkszar*, *tyúkszó* 'kotkodácsolás' és a többi. A különféle szólásmondások sokasága is idézhető volna a népnyelvből, néhány példa: *Megéttik a tyukok a kényerét*; *Nagyobbat tojik a tiktya, mint másnak a luggya* (dicsekvő, nagyot mondó emberre mondják); *Aki a más tiktyát megésti, a magáját köve tarcsa*.

A tyúk mint háziállat a magyar paraszti gazdálkodásnak mintegy alapjósága volt. Nem véletlenül írta Petőfi Sándor ró-

la: „Ej mi a kő! tyúkanyó, kend /A szobában lakik itt bent? / Lám, csak jó az isten, jót ad, / Hogy fölvitte a kend dolgát!” (Anyám tyúkjá). A valamiképp hasonló szárnyasokat a *tyúk* névvel alakított kifejezésekkel nevezték meg. Csokonai Vitéz Mihály egyik darabjában Szászlaki Nemzetes Gavallér emígy rázza a rongyot: „Én udvaromban mindent, mindent külső orszáigá teszek. Cselédim mind idegen nemzetűek, annál fogva pallérozottak. Anglus lovat [...] Alexandriai Katsát, *Nigritiai tyukot* 's'a't. szerzek udvaromba [...]” Itt bizonyára páváról van szó, ezek hímje különösen színpompás madár, Indiában és Nepálban honos. Ugyancsak a *tyúk* szóval alakult magyarossá a

dél-amerikai hoacin madár neve: *ci-gánytyúk* vagy *búbostyúk*. Egy külhoni madárfajtát Karinthy Frigyes is említ Villamos című írásában: *talla-gallatyúk*, ez az ásótyúkfélék (*Megapodiidae*) családja tartozó madár. – Szeged környékén a *tatártyúk* szóban a *tatár* azt jelzi, hogy ez a madár nálunk idegen. Hasonló a *bosnyákytyúk* vagy *bosnyáknyakú* (*tyúk*), amely fajtát *törökytyúknak* is, *erdélyi kopasznyakúnak* vagy *Szeremley-tyúknak* neveznek. Ezt a tyúkot Szeremley Lajos tanfelügyelő mutatta be, aki az 1840-es években kezdett Erzsébetvárosban

foglalkozni tenyésztésével; az 1925-ös bécsi kiállításon már *erdélyi kendermagos* (Siebenbürger Sperbe) néven szerepelt „Frau von Szeremley” állományából az érdeklődést keltő aprójószág, amelynek sokféle azért volt *bosnyákytyúk* a neve, mert Erdélyen kívül a szerb és bosnyák hegyvidékeken is előfordult. A tyúkcscsa nagy sikert aratott Bécsben, Németországban a XIX. század vége táján még egyesület is alakítottak a tenyésztői. A mai Magyarországon sokáig idegenkedtek a bosnyákytyúktól, amely azonban rendkívül jó tojónak és kiváló kotlósnak bizonyult. Még a rántani való nagyobb csirkéket is vigyázza, összetartja.

A mai vidéki élet szépségeiről olvasok egy napilapban. Egy fiatal család vidékre költözött, a maguk erejéből teremtetek lakást, gazdálkodnak: állatot tartanak, kertészkednek. A vendég újságíró, aki a beszámolót írta, délidőben megkínálták „kotlósból főzött híg étel”-lel, gondolom én: tyúkhúslevesel. A cikkíró fővárosi ember, élő tyúkot-kakast közlelő jószerelemmel látott. A *tyúk* és a *kotlós* nyelvi megítélés szerint rokon értelmű szavak, ám nem minden tyúk kotlós, viszont minden kotlós tyúk. A baromfik hormonális működése testhőmérsékletüket megemeli néhány tucat tojás lerakása után, ezért tudják melengetni a tojásokat. A kotlási lázban lévő, forró testű tyúkot nem szokás levágni. Amint nem ehetjük meg ma a holnapra aranytojást tojó tyúkot sem, amint ezt a népünk nagy tanítójának is titulált Rákosi Mátyás tanácsolta az akkori sanyarú időkben, ezzel (is) indokolva a fentebb említett beszolgáltatási rendszert.

Nálunk, otthon a tojásból kibújt pelyhesekből idővel rántott csirke lett a tányéron (a kertben növe salátával). Az utcánk neve mára visszaváltozott. Amikor legutóbb ott jártam, láttam, hogy Sugár úti valahai kertünk nagyobb részét beépítették, csak én kapirgálok itt róla az emlékeimben.

Büky László

Tájékoztató az Édes Anyanyelvünk terjesztéséről

Lapunkat a postán lehet előfizetni. Az Anyanyelvápolók Szövetségének (ASZ) tagjai a lapot a tagdíjuk rendezését követő második hónaptól kezdve a megadott címükön fölíazott formában megkapják a megjelenés napján. A szerkesztőség visszamenőlegesen nem tudja biztosítani a lapot. Az ASZ-tagdíjat átutalással kérjük rendezni az OTP-nél vezetett 11705008-20132015 sz. bankszámlán. A tagdíj 2000, illetve 1500 Ft/év (tanuló, nyugdíjas). A tagsággal, tagdíjfizetéssel, lapterjesztéssel kapcsolatos ügyekben az ASZ irodavezetője és az ÉA szerkesztőségi titkára illetékes: kovacs.zsuzsanna@anyanyelvapolo.hu. Cím: 1053 Bp., Károlyi u. 16.

SZÉP MAGYAR VERS

Szakács Eszter: A tenger gótikája

A vers a költő első kötetének *Kelta zenére* című ciklusában kapott helyet. A *kelta* jelző arra utal, hogy ezek a versek egy három hónapos skóciai tartózkodás élményéből táplálkoznak. Önletrajzi vázlatában (Holmi, 2009. 5. sz.) a költő így vallott ennek az élménynek a jelentőségéről: „Fejlődésemben, azt hiszem, fordulópontnak bizonyult egy hosszabb, skóciai tartózkodás. A más kultúra, más táj, más mentalitás három hosszú, esővel és hallgatással teli hónap után egyszer csak elkezdett tükörként funkcionálni [...] Amikor Skóciában egy halászfaluca feletti serpentin leállósávjából először pillantottam meg a tengert, a sirályok vad rikoltozása közepette valami olyan zabolátlan szabadságérzet és szabadságvágy öntött el, hogy pillanatokig lélegzetet venni se tudtam, csak szívem örült kalapálása visszhangzott a koponyámban. A felettem köröző madarakhoz hasonlóan legszívesebben én is rádobtam volna magam a kristálytisza levegőre, s csak siklottam volna a végtelen, zöldesszürke víz felett. Ez a szabadságérzet, ez a pulzálás az, amit jó esetben versírás és versolvasás közben ma is érzek.”

A vers kulcsszavai, motívumai, képei ebből az elementáris tájélményből fakadnak (*tenger, sziklapadok, homoksziget, bazaltszirt, szélzúgás, tengerfény, moha*). Mindez azonban nem csupán egy ridegségében is felemelő természeti környezetnek a megörökítése, hanem – mint minden igazi költészetben – az azt szemlélő szubjektumnak az önkifejezése is. Várad Szabolcs egy későbbi Szakács Eszter-kötet méltatásában ezt írta erről: a költő „figyelmét a nézés köti le: a dolgok, amiket lát és amiket beljűk lát (de talán pontosabb lenne úgy mondani: amit kilát belőlük)”. Amit a költő (és általa a vers olvasója) lát, az már egy „lelki táj”, hogy Rónay Györgynek egykor Krúdyra vonatkozó kifejezésével éljünk.

Ezen a kettősségen alapulnak a vers nyelvi képei is. Már magában *A tenger gótikája* címben is megnyilvánul természeti és emberi, objektív és szubjektív egymásra vetülése. A természeti jelenségek, a bazaltszirt, a sziklapadok egy emberi alkotás, műalkotás képét idézik fel, egy gótikus katedrálisét. Ez ún. körülíró metafora, amelyben a képi elem, a *gótika* olyan jelzöt kap, amely úgyszólván helyesbíti a metaforikus azonosítást: gótika, de nem az emberé, hanem a tengeré, a természeté.

A vers két olyan metaforával indul, amely nincs közvetlen kapcsolatban ezzel az alapképpel: *Az eső áttetsző vérere / lekúszik kezemen; hajam hadd / tapadjon vizesen: // börgyűrű fogja sugárba ezt / a sötét iszapot*. De hangulatuk előkészíti azt a képzetársítást, amely a vers centrumában, a második és a harmadik versszak fordulóján jelenik meg, ekkor még csak hasonlat alakjában: *Medrűkből rézsút kiállnak a / bénult sziklapadok, // mint egy ledől lépcső fokai*. A folytatásban egy újabb metafora bontja ki a sziklák, szirtetek → romba dőlő régi építmény asszociációt. A záró versszak első szavában pedig – az olvasói várakozást beteljesítve – végre megjeleNIK a vers kulcsképe, a *katedrális*. A költő nagy tudatossággal és fegyelemmel készítette elő ezt a metaforát: hasonlat (*sziklapadok, // mint egy ledől lépcső fokai*) – explicit metafora (*magányos bazaltszirt kapuja*) – implicit metafora (*katedrális*). Miközben azon-

ban ez a képrendszer kiépül, fokozatosan végbemegy a látvány szubjektívizálódása is. Ezt szolgálják a kézzel fogható látványelemekhez kapcsolódó hangulatfestő jelzők: *bénult sziklapadok, magányos bazaltszirt, gyötrő, zöld moha*. Ezt már a lírai én látja bele, érzi bele a természeti környezetbe, amely ezáltal egy lelkiállapotnak a kifejezőjévé is válik.

Foglalkozzunk ezután röviden a költemény külső formájával: verselésével, rímelésével, mondattani felépítésével is. Említett kritikájában Várad Szabolcs „darabos”-nak minősíti Szakács Eszter verselését. Ennek a versnek a vonatkozásában én inkább kötetlenségről beszélnék. Az egészében véve nem metrikus szöveget időmértékes ritmusemlékek szövik át, leginkább jambusok: *lekúszik kezemen, a sötét iszapot, a homokszigeten* (talán nem véletlenül, ha nem is tudatosan mindig a versszak második sorában).

Ami a rímeltést illeti, a vers ún. félrímes strófaból tevődik össze, vagyis a versszakok második és negyedik sora rímel egymással, mindegyik szakasz új rímeket hozva: *x / a / x / a // x / b / x / b // x / c / x / c // x / d / x / d*. Ezek a rímek egytől egyig asszonáncok, vagyis a magánhangzók azonosságán alapulnak, a mássalhangzókat nem csendítik össze. (Ez talán nem is illenék az ábrázolt táj komorságához.)

A tenger gótikája

Az eső áttetsző vérere
lekúszik kezemen.
Csuklyám hátradobom, hajam hadd
tapadjon vizesen:

börgyűrű fogja sugárba ezt
a sötét iszapot.
Medrűkből rézsút kiállnak a
bénult sziklapadok,

mint egy ledől lépcső fokai.
A homokszigeten
magányos bazaltszirt kapuja
nyílik szembe velem.

Katedrálisba látok, hol szélzúgás
épített falakat
felvetődő tengerfény gyötrő,
zöld mohája alatt.

(Halak kertje, 1993)

Igen érdekes (és minden bizonnyal tudatos) a költemény versmondattani felépítése is. Ez a rövidebbtől a hosszabb, az egyszerűbbtől a bonyolultabb felé halad. Az első két versszakban 2-2 sor alkot egy versmondatot. A harmadik versszak első sora a második versszak utolsó sorához csatlakozik, azt folytatja (a hasonlított után a hasonló következik: *bénult sziklapadok, // mint egy ledől lépcső fokai*). Ezzel kizökkenünk az addigi egyenletes, a tenger hullámverésére emlékeztető ritmusból, a versmondatok egyre hosszabbak, bonyolultabbak lesznek. A harmadik versszak a hasonlatot lezáró sor után egy háromsoros mondattal folytatódik, a negyedik versszak egyetlen, immár négysoros mondatot tartalmaz.

Itt kell foglalkoznunk a sorok közötti áthajlás, az ún. enjambement jelenségével is. Egy kritikus, a költőt Pilinszkyhez hasonlító Kemsei István (Kortárs, 2003. 4. sz.) úgy látja, hogy Szakács Eszter „egész sorokban, lezárt versszakokkal építkezik. Enjambement-ja szinte nincs is, másik versszakba – másik tématarományba – áthajló mondata is alig”. Mint láthattuk, ebben a most elemzett versben ez nem így van. Sőt, éppen ellenkezőleg van: mindegyik versmondattagjai, sorai áthajlással fűződnek egymáshoz. Ráadásul az első két versszak áthajlásai egyre élesebbek: *vérere / lekúszik – hadd / tapadjon – ezt / a sötét iszapot, a / bénult sziklapadok*. A harmadik versszak 1–2. sora közt csak azért nincs áthajlás, mert az 1. sor egyben a mondat vége is. A vers második felében ugyanígy kapcsolódnak egymáshoz a sorok: *homokszigeten / magányos bazaltszirt – kapuja / nyílik – szélzúgás / épített – gyötrő, / zöld mohája*. A sorok és a nyelvtani szerkezetek vége soha nem esik egybe. A vers fordulópontján pedig a hasonlat második fele új versszakba kerül. Mindez fokozza a költemény feszültségét.

Ebben a formával fegyelmezett nyugtalanságban valóban emlékeztet Szakács Eszternek ez a verse és egész eddigi költészete a kritikusok által emlegetett Pilinszkyre és Nemes Nagyra. A világirodalomból pedig Emily Dickinsonra és Borgesre, akiket a költő nevezett meg önvalóságában elődeiként és példaképeiként. Ez a szükségességében is gazdag, tematikai zártságában is sokfelé mutató költészet méltó a folytatásra. Mindenekelőtt magától Szakács Esztertől, aki reményeim szerint fog még verseket is írni, nem csupán mesekönyveket és ifjúsági regényeket, mint az utóbbi években. Nagy szükség lenne rá ebben a mostani líraiatlan korszakban.

Kemény Gábor

„A szavak bűvöletében élek”

Szilvási Csabát kérdezi Balázs Géza

Derűs gyermekversek, irodalmi és nyelvi esszék jellemzik munkásságodat, szert tétél költői babérokra, többször voltál nyertese anyanyelvi pályázatoknak. Honnan a nyelv iránti lankadatlan érdeklődésed?

Gyermekkoromtól kezdve a szavak bűvöletében élek. Mindig az élőszót lesem. Eleinte csak ösztönösen, később már „írányított érdeklődéssel”, egyre tudatosabban és következetesebben – cédulázgatva, jegyzetelgetve – kerékpáron és gyalogosan bejártam Fehérgyarmatot és a környező településeket, beköszáltam a „nagy határt”, az erdőket, a mezőket, a réteket és a szántóföldeket. Hogy „név szerint” is nagyon jól megismerjem a környéket, már kisiskolás koromtól kezdve beszélgettem a témáról nagyszüleimmel, szüleimmel, rokonaimmal, később tanítványaimmal, ismerős és ismeretlen földijeimmel. Gyűjtöttem tőlük, amit lehetett, és a velük kapcsolatos, esetenként „déliabós” magyarázatokat, feltételezéseket is, hogy majd a tudományos magyarázatokkal és saját „szívárványos” elképzeléseimmel összevessem őket.

Szülfölded tehát Szatmár...

Gyermekkoromban és felnőttkorom egy jelentős, összesen mintegy három évtizedet felölelő szakaszában Szatmárban éltem. Azon a vidéken, ahol Petőfi A Tisza és a Falu végén kurtakocsmá című verseit írta, ahol Móricz Zsigmond született, s ahonnan nem messze ringott Arany János és Ady bölcsője. Egy évig laktam Tiszabecsen, ahol Szabó Lőrinc is gyakorta „vakációzott”, és egy esztendeig Csekében is, ahol nemzeti énekünk, a Himnusz létrejött, és ahol a költő a többi nagy műve között a Parainesist is írta, amelynek gyönyörű részletét irányadónak tartom: „Igyekezned kell nemcsak arra, hogy a beszéd hibátlanul zengjen ajkaidról: hanem arra is, hogy kedves hajlékonysággal, gazdag változékonysággal, tisztán kinyomva, s szívre és lélekre erőben munkálva, okaidnak s érzelmeidnek akaratodtól függő tolmácsa lehessen. Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! mert haza, nemzet és nyelv három egymástól válhatatlan dolog: s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog.” Büszke vagyok rá, hogy azon a tájon születtem és nőttem fel, amelyről a Hét krajcárt köszöntő Ady a következőket írta: „Bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal, ha keserű a szájuk, köpnek, ha viszket a tenyerük, ütnek” (Nyugat, 1909). Amikor Szatmárra, „lelkem részére” gondolok, azt érzem, hogy az Isten (a Sors?, a Természet?) mindnyájunknak adott egy parányi lángocskát abból, aki ő maga. Ha ezt a lángot hagyjuk magunkban égni, és másokban is fel tudjuk lobbantani, már nem éltünk hiába. Minél több arc süt, ragyog ránk, a mi arcunk is annál jobban fénylik. Az ember élete attól erős, hogy más emberéletek, lelkek vannak beleszőve. A lélek, ha kell, olyan kicsi, hogy át tud bújni a tű fokán, de, ha kell, olyan nagy, hogy beborítja az egész világmindenséget. Az én lelkem alapvetően Szatmár megyei emberek, szülem, testvérem, barátaim, tanítványaim lelke által formálódott. Tatabányán, ahol most élek, már csak gazdagodott. Jól érzem magam ebben az „emberarcú bányászvárosban”, de azért mindig hazahúz Fehérgyarmatnak, a meleg lelkületű szülőhelynek és Szabolcs-Szatmár-Bereg vidékének, Kóródnak, Csécsének, Csekének az „édes gravitációja”. Az a vidék az én számomra a legfőbb „egyetem” volt, és oda – elsősorban édesrokonságom és barátaim miatt – ma is gyakran visszajárok. Ott csendültek az első

dalok és mesék a fülembé. Ott ma is mélyebb visszhangot ver bennem a környező világ szépsége és vonzása. Szatmárban és Beregben mindig egyesülni tudok a természettel, mint az elszálló pityangpihe, a susogó szellő, a szélkiáltó madár. A magyar nyelv ott, ahol én születtem, és éltem hosszú éveken keresztül, csupa friss zöldet, pompás szőlővirágot és nemes fürtöket termő tőkéről származik. A szatmári nép nagyon „szerszavas”. Még ma is lehet tanulni az ott élő emberektől friss, ősi szavakat, eleven nyelvi fordulatokat.

De elszakadtál Szatmártól.

Nemcsak Felsőgalla, ahol feleségemmel élek, hanem Tatabánya egésze, a régi bányatelepek hatajtós házaival, kimerült, elhagyott aknáival, aknatornyjaival, magasállványjaival, meddőhányóival is tarkított, hajdan a Napkelet fiainak robogó paripái tiporta, vér és verejték áztatta föld már régóta az én földem is. „Itt küzdtenek honért a hős Árpádnak hadai”, itt verték meg őseink Szvatopluk seregét. Itt lépdelt a hét vezér, és talán még Attila koporsóját is itt őrzi a föld valahol. De szülőföldem orgonaillatú temetői, eget cirógató jegyenői ma is a lelkemben élnek.

Hogy indult irodalmi pályád?

A Ludas Matyiban megjelent humoros versikékkal kezdődött. A hetvenes-nyolcvanas években versekkel, novellákkal jelentkeztem a Népszabadságban, az Ország-Világban, a Képes Újságban, az Ifjúsági Magazinban és a Magyar Ifjúságban. Többször nyertem regionális és országos irodalmi és nyelvészeti jellegű pályázatokon. Első gyermekverskötetem, a Terefere-telefon 1991-ben jelent meg. A kötet egyik darabja, A vöcsök és a tücsök megzenésítve szerepel Esztergályos Cecília Ha nagy leszek című nagylemezén és kazettáján. Versikéimből több részlet szerepel az általános iskolai anyanyelvi tankönyvekben is. 2002-ben a Minerva Kiadó megbízásából lefordítottam Gyerekgár címmel a XX. századi német irodalom egyik sikerkönyvét, Will Berthold Lebensborn című regényét. 1999-ben az Együtt Tatabányáért Egyesület adta ki Kurrenty Köbölönc, 2002-ben pedig Pongpingvinek című gyermekverskötetemet. Könyveim még: Tiszavirágzás után (tárca-novellák), Szatmári helynevek igézetében, Ikersző-vásár (játékos versikék Grétsy tanár úr ajánlásával), Google és Magoogle fiai, Barangolás a labdarúgás szókincstárában, Akin az Úr saját dallamait játssza (Vers az ezerarcú emberről), Illatos, mint eső után a televény (a szatmári nyelv hang-, szó- és mondattana), Élőbb életet élünk általuk (Arcok és képek Tatabányáról) és Lóperencia (versék kisgyermek-embereknek és nagymember-gyermemeknek).

Minden sorodból kitűnik: különleges viszony fűz az anyanyelvhez.

A magyar nyelv számomra erkölcsi kategória, Ady szavaival „élet és szentség, sőt istenség”. A magyar nyelv népünk tükre, lényege, önkifejezése. A szó, a megfontolva vagy lázasan kimondott magyar szó, rokontalan hangzású nyelvünk szava a legszebb „szonetteket” bizsergeti az én lelkem húrjain is, völgyek, legelők, folyóparti lapályok hangjává, hangulatává változtatja bennem magán- és mássalhangzóit. Fényes, nagy, népköltészeti tisztaságú képeit mintha hajnali harmat fürdetné, táltos vágy feszítené, egy sajátos, ősi mitológia fényesítené.

Névjegy

Szilvási Csaba (Nagyszöllös, 1943. nov. 21.) a nyíregyházi Vasvári Pál Gimnáziumban érettségizett, a KLTE-n magyar-orsz. szakos középiskolai tanári diplomát szerzett (1966), doktorált (1979). Tanított a tatabányai Péch Antal Bányai Akadémia Technikumban, a fehérgyarmati Ipari Szakmunkásképző Intézetben, majd a Zalka Máté Gimnáziumban. Szakmódszertani órát vezetett a PPKE-n és az ELTE-n. Egy fia, három unokája van. A munka és a család mellett hobbija az olvasás, írás, zene, sport és természetjárás.

„75 éves fiatal vagyok”

Szikszainé Nagy Irma válaszol Balázs Géza kérdéseire

A beszélgetésre készülve levettem a polcra a monográfiáit, ezek szinte felbillentek az asztalt: monográfiát írt az ikerítésről, a szövegtanról, a kérdéshalakzatokról, általában a stilisztikáról, a nyelvi játékokról..., hogy csak a nagyobbakat soroljam. Honnan az érdeklődés, és honnan a szorgalom?

Szóval kilóra méri a tudományomat, Géza? Ez a legújabb mértékegysége a könyvek értékének? No hisz! Egyetemistaként eszembe sem jutott kutatónak lenni. A magyar–latin szakommal középiskolai tanárnak készültem. Amikor az akkor még csak udvarló férjem azt kérdezte: Ugye nem akarsz doktorálni? Teljes őszinteséggel válaszoltam: Nem. Az élet mégis úgy hozta, hogy négyféle minősítést szereztem meg: egyetemi doktorit, kandidátust, habilitációt és akadémiai doktorit. Nyilván a lemaradásomat akartam behozni ezekkel, mert én 14 évig a közoktatásban működtem. Az egyetemi doktorit illet megcsinálnom a főiskolára kerülésemet követően. Ettől kezdve – megérezve a kutatás, az alkotás ízét – újabb és újabb kérdéskörök kidolgozásához kezdtem. Közvetve nyilván szerepe van annak is, hogy értelmiségi családba születtem. Édesapám magyar–latin szakos és zenetanári diplomával sokirányú érdeklődésű emberként nyelvészetből doktorált, könyveket írt, többek között stilisztikai tárgyú is Szép magyar szó címmel. Érdekelte az ikerítés fogalma, ezért hozzáfogtam a kandidátusim megírásához, és megszületett az ikerszókrol írott monográfiám (1992). Erre a kandidátusi bizottság elnökétől, B. Lőrinczy Évától (a Nyelvtudományi Intézet munkatársától, az ún. akadémiai nyelvtan egyik szerzőjétől) életem legnagyobb dicséretét kaptam: *El vagyok ragadtatva* – írta. Ezt a dokumentumot ma is nagy becsben tartom, mert a nyelvészek nem szokták egymást ilyen szavakkal dicsérni, legfeljebb annyit mondanak: jó, logikus stb. A Leíró magyar szövegtan című kötetem megjelenése alkalmas volt a habilitációra (2000). Az akadémiai doktorim (2006) témájára, a kérdéshalakzatokra pedig a Szathmári István professzor vezette stíluskutató csoportban találtam rá. Nyugdíjazásomat követően a magyar költészetben a nyelvi játékok stíluslehetőségei foglalkoztattak, és így jött létre a Költészet és játék című kötetem. Még csak 75 éves fiatal vagyok, és még mindig izgatnak felfedezésre váró tárgykörök.

Kik voltak a mesterei, kik a legkedvesebb tanítványai?

Leghálásabb Szathmári István professzor úrnak vagyok. Ő hívott meg a stíluskutató csoportjába, ahol nemcsak magas szintű szakmai munka folyt, és sokat tanulhattunk egymástól, hanem ez a jó szellemű csoport együttgondolkodásra készítetett bennünket egymás szakmai bírálatával. Sok kedves tanítványom közül most csak kettőt emelek ki: Domonkosi Ágnes, akiből kiváló nyelvész lett, illetve Kazamér Évát, aki a közelmúltban summa cum laude minősítéssel szerezte meg témavezetésemmel a PhD-t.

Szövegtani összefoglalója (Leíró magyar szövegtan) az elsők között jelent meg. Mi irányította figyelmét a szövegtanra?

Elsősorban a kíváncsiságom, egy új tudományterület felfedezése. Én még nem tanultam szövegtant, sőt a közoktatásban sem

tanítottam. Csak amikor a tanítóképző főiskolára kerültem, akkor szembesültem vele. Ezért nagyon sok szövegtani tanulmányt olvastam el. Az egyik barátnőm azt ajánlotta: állítsak össze szöveggyűjteményt a szövegtannal kapcsolatos írásokból, én viszont magam számára kívántam tisztázni: Mi szöveg? Mi egy szöveg? Mi a szöveg? És ezen a nyomon elindulva született meg a könyvem. Szerencsém volt, mert a legjobb szakmai kiadó: az Osiris jelentette meg.

Valamennyi nagyobb monográfiája tankönyvként is használható: vannak benne összefoglalások, fogalomtár, kérdések. Ezek szerint mindig fontosnak érzi, hogy ne csak szakmai körökben forogjanak ezek a munkák?

Köszönöm, hogy monográfiáinak tekint a szövegtanom és a stilisztikám, mert ezek alapvetően felsőoktatási tankönyvnek készültek, azaz egy-egy tudományág összefoglalásának. A szakma különböző tudományos irányokban gondolkodik: van, aki hagyományos elkötelezettségű, van, aki generatív vagy strukturalista nézetek vallója, és van, aki kognitív nézőpontú. Szerintem viszont az egyetemi tankönyvnek irányzatok fölött álló szintézist kell alkotnia. Ez szolgálja a hallgatók érdekét és az oktatásra való felkészülésüket is. Igyekeztem végig gondolni, egy egyetemistának mi a jó tanulási segédeszköz: nyilván egy-egy fejezet élén tisztázni érdemes, hogy az milyen lényeges kérdéseket ölel fel; ezt követően apróbb részekre tagolva kell adagolni a tudnivalókat; az összefoglalásnak az anyag sűrítésével a bevéstést kell szolgálnia; a fejezetek végén álló egyetlen szempontú szövegelemzésnek az elméletnek a gyakorlatba való átültetését kell

kép: Saját archívum

eredményeznie; és végül az alapfogalmak újbóli ismétlésével egyrészt a rögzítést, másrészt a diák önellenőrzését szükséges segíteni. Az egyik kollégám, látva ezt a fejezet-építést, azt jegyezte meg: Ez olyan, mint egy amerikai tankönyv. Sajnálatos módon, én egyetlen amerikai tankönyvet sem ismerek.

Az ikerítésről és a játékoság stíluslehetőségeiről szóló könyvei azt bizonyítják, hogy a magyar nyelvben ezek a jelenségek különösen érvényesülnek, s folklórnk, irodalmunk emiatt is tudott annyira kivirágozni.

Más nyelvekhez viszonyítva a magyarban gyakoribb az ikerítés, amely jellegzetesen játékos szóteremtési mód. Az ikerszók keletkezése nyelvünkben többnyire nyelvréteghez (tájnely, gyermekeknek szóló irodalmi nyelvi) és műfajhoz (gyermekvers, monódka) van kötve. De az a tény, hogy a magyar irodalmi és köznyelvi szókincsének törzsállományát felölelő A magyar nyelv értelmező szótára sok táj-, nép- vagy gyermeknyelvi ikerszót felvett anyagába, jelzi, hogy ezek a köznyelvben is ismertté váltak.

Vajon az ikerítés és a játékoság nem egyfajta nyelvetkezési eljárás?

Kétségtelen, hogy magyarban a belső keletkezésű szavak létrejöttének egyik módja az ikerítés. Sőt ma is belső szóteremtésünk viszonylag termékeny módja. Az ikerszók létrejöttének pedig pszichikai indítéka a játékoság a módosított ismétlés változataival: a hangrendi oppozíciókkal (*gizgaz, limlom*), a hangcserékkel (*cserebere, gügye-mügye*), a hangbetoldásokkal (*ugrik-bugrik, Isti-Pisti*). A magyar nyelv hihetetlen variálhatósága, csodálatos nyelvi játékosága az ikerítésben különösen nyilvánvaló.

Melyik a legkedvesebb témája, könyve?

Mindig az, amivel éppen foglalkozom, ami még befejezetlen, aminek a megoldása izgat: jelenleg ilyen az összehasonlító stilisztikai elemzés.

Jelmondata: Nulla dies sine linea. Ezek szerint most is naponta dolgozik. Éppen min?

Az én koromban mi más, mint az agytorna: az állandó olvasás mellett az írás. A mostani témám, az összehasonlító stilisztika azért izgalmas számomra, mert azt kívánom láttatni az elemzésemmel: nyelvünk-stílusunk felől kell közelíteni a szöveghez, hiszen a jelentés a nyelvvel bomlik ki, és mindenféle elemzésnek akkor van értelme, ha segít a szöveg jelentésének értelmezésében.

Névjegy

Szikszainé Nagy Irma. A Kossuth Lajos Tudományegyetemen végzett (1967). Hajdúszoboszlói és debreceni tanárság után 1981-től a debreceni Tanítóképző Főiskola, majd 1994-től a KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékének tanára.

Az érettségi előtt és után

Az *érettségi* elég sok szóval társulhat. Ezeknek a kapcsolatoknak az értelmező szótári ábrázolásmódjával és érvényben lévő helyesírásával csak részben értek egyet, ezért szeretném felhívni a figyelmet azokra a részletekre, amelyek véleményem szerint tévesek.

Az elemzést az olyan kapcsolatokkal kezdem, amelyekben a partner – összetételi előtagként vagy szerkezetbeli bővítményként – az *érettségi előtt* áll. Ilyenkor nincs vitám sem a helyesírási szabályokkal, sem a legfontosabb értelmező szótárak megoldásaival.

Az *írásbeli érettségi*, *szóbeli érettségi* minőségjelzős szerkezetekben a tagok különírása egészen természetes; ugyanezt mondhatjuk a *szakérettségi* és a *pótérettségi* összetett szóként kezeléséről és egybeírásáról.

Elvileg nincs baj akkor sem, ha egy tantárgy neve kerül az *érettségi* elé. A magyar helyesírás szabályainak 12. kiadásában (2015) és az ennek alapján készült Magyar helyesírási szótárban (2017) erre az összetételfajta a *történelemérettségi* a példa. Az Osiris Kiadó helyesírási kézikönyvében ugyanez és a *matematikaérettségi* szerepel. – Az ilyen összetett szavakban mindkét tag főnév, viszonyuk pedig jelöletlen határozói vagy még inkább jelentéssűrítő jellegű. Ezeket azért érdemes hangsúlyozni, mert az egybeírás mellett szólnak, figyelmen kívül hagyásuk viszont téves különírást eredményezhet. Aki ezt írja: *történelem érettségi*, az nyilván (akár ösztönösen, akár tudatosan) minőségjelzőinek tartja a tagok viszonyát. Ezt a csapdát csak a tagok szófájára figyelve és viszonyuk átgondolt mérlegelésével lehet elkerülni. – A magyar nyelv nagyszótárának készítéséhez felhasználható CD-k tanúsága szerint a gyakorlatban a *történelemérettségi* típusú szavak írásmódja hol helyes, hol nem; a sajtónyelvben például elég sok példa akad a szabályszerűségekre.

Azokban az esetekben, amelyekben nem értek egyet a helyesírási szabállyal és az értelmező szótári kezelésmóddal, a partnerként szereplő szó mindig az *érettségi után* áll. Hogy mit is kifogásolok, azt a Magyar értelmező kéziszótár 2003-as, átdolgozott kiadásának (= ÉKsz.²) *érettségi* szócikkből kiindulva igyekszem megmagyarázni. – Ez a szócikk a mostani témánk szempontjából nem különbözik lényegesen sem a kéziszótár régebbi kiadásától (1972), sem pedig a hétköznapi értelmező szótárától (1960).

Az ÉKsz.² az *érettségi* címszót két szófajjal veszi fel: melléknévként és főnévként. A melléknévi szófaj az iskolai életben való használatra utaló minősítéssel jelenik meg. Az 1. melléknévi jelentés az *érettségi vizsga* kapcsolat értelmezése: 'a középiskolát lezáró és egyetemi, főiskolai továbbtanulásra képesítő vizsga'. A 2. pedig ez: 'ezzel kapcsolatos'; két értelmezett szókapcsolat világítja meg: az *érettségi találkozó* és az *érettségi tárgy*. A főnévi jelentés pedig (nyelvhasználati rétegre utalás nélkül) természetesen ez: 'érettségi vizsga'. – A szótárban megtalálható az *érettségi bizonyítvány*, az *érettségi tabló*, az *érettségi tétel* és az *érettségi vizsgálat* szókapcsolat is, de nem az *érettségi* szócikkében, hanem a partnerekében.

Az *érettségi* szócikkének bemutatott jelentésszerkezetét nem tartom jónak. A baj gyökerét abban látom, hogy hiányzik az a jelentés, amely az *érettségi* melléknév lényegét, eredetét és felépítését képviselné. Ezt röviden így lehetne meghatározni: 'az érettséggel kapcsolatos'. Ezt a szükséges jelentést – persze közvetve – a *túlérlett* szócik-

kében találhatjuk meg: 'a megfelelő *érettségi* fokon túl levő'.

Az *érettségi* szócikkében található 1. melléknévi jelentés olyan szó szerkezetet képvisel, amely főnévi értékű, hiszen az *érettségi vizsga* ugyanazt jelöli, mint az *érettségi főnév*. Ez a főnév éppen az *érettségi vizsga* (másként, régiebben, hivatalibban mondva: *érettségi vizsgálat*) szókapcsolatból keletkezett jelentéstapadással. Ha belegondolunk, a szócikkbeli 2. „melléknévi” jelentés téves csavarással „vissza-melléknévesíti” a már főnévesült *érettségi*-t, magának a főnévnek tulajdonít melléknévi értéket. Vigyázzunk tehát: az *érettségi* melléknév nem azt jelenti, hogy 'érettséggel kapcsolatos', hanem azt, hogy 'érettséggel kapcsolatos'. Ezzel vissza is jutunk az első jelentéshez. Az *érettségi vizsga* szerintem nem a jelentés helyére való, hanem külön, értelmezett szókapcsolatként kellene feltüntetni.

Az *érettségi vizsga* különírása rendben van, hiszen ez minőségjelzős szerkezet. Eredetileg, szó szerint, a tagok kapcsolatát szem előtt tartva azt jelenti: 'az érettséggel kapcsolatos (azt mérlegre tevő, illetve tanúsító) vizsga'.

Nem értek egyet viszont az *érettségi találkozó*, az *érettségi tárgy* és társaik jelenleg érvényes szótári kezelésével és írásmódjával. Érdekes volna annak a boncolgatása, hogy az értelmező szótárak a helyesírási szokástól befolyásolva veszik-e fel őket szókapcsolatként, vagy éppen fordítva áll a dolog, azaz a különírási szabály az értelmező szótári jelentésszerkezet tükrözője. De bármelyik is az ok vagy az okozat, a különírás szerintem nem jó, mivel azt sugallja, hogy ezek minőségjelzős szerkezetek. Az értelmező szótár szócikkére vonatkozó jelentés-felülvizsgálat alapján viszont nem azok. Bennük az *érettségi* nem melléknév, hiszen 'érettséggel kapcsolatos' jelentésű *érettségi* melléknév nincs. A különírt *érettségi találkozó* és *érettségi tárgy* csupán azt jelenthetné, hogy 'az érettséggel kapcsolatos találkozó' és 'az érettséggel kapcsolatos tárgy', csak hogy nem ezt a tartalmat akarjuk velük kifejezni. Az ilyen társulások szerintem nem szó szerkezetek, az *érettségi* nem minőségjelzője a partnerének. Az *érettségi* ezekben az együttesekben főnév. Olyan viszonyban van a társával, amely grammatikailag pontosan nem elemezhető, jelentéssűrítő természetű. Szó szerkezet helyett tehát ezekben az esetekben összetett szóval, egybeírást kívánó egységgel van dolgunk.

Az érvényes helyesírási szabályozás és szótárírási gyakorlat ellenére tehát összetett szavaknak tartom, egybeírásra javaslom például a következőket: *érettségibankett*, *érettségidolgozat*, *érettségienők*, *érettségiszünet*, *éretségitalbló*, *érettségitalálkozó*, *érettségítárgy*, *érettségítétel*, továbbá persze az ilyeneket is: *érettségibotrány*, *érettségipánik*.

Ebbe a sorba tartozik természetesen az *érettségi-jegyzőkönyv* is, hiszen a kötőjelezés az egybeírás alelete, csupán a szótagszám miatt van rá szükség.

Vitathatónak gondolom az *érettségi* + *bizonyítvány* kapcsolat megítélését. Mondhatjuk azt is, hogy ez valódi minőségjelzős szerkezet 'az érettséget tanúsító bizonyítvány' jelentéssel, ezért a két tagot külön kell írni. Mivel azonban ez az okirat közvetlenül mégsem az érettséget, hanem inkább az érettségit igazolja, inkább az egybeírásra szavazok: *érettségibizonyítvány*.

Magától értetődik, hogy a helyesírási változtatással szótagírásának is együtt kellene járnia. Javasolom tehát az *érettségitalálkozó*, az *érettségítárgy* és társaik előléptetését értelmezett szókapcsolatból önálló címszóvá. Erre már a Nagyszótár következő kötetében sor kerülhetne.

Horváth László

Betűkihagyások

„Már csak 1-el előzünk meg benneteket.” – írta egy ismerősöm. Nem először találkoztam ezzel az írásmóddal.

Mi is az eszköz- és társhatározó ragja? Úgy tanultuk, hogy *-val/-vel*. Mássalhangzóra végződő szó után a *v* hasonló a szövegi mássalhangzóhoz, vagyis ez utóbbi hosszúvá válik – írásban kettőződik –, a *v* pedig eltűnik. A számjeggyel leírt szám után úgy kell kiírni a toldalékot, ahogy kimondjuk. Az *egy gy*-je hosszan hangzik, bár csak egyszerű *gy*-vel írjuk, ha viszont hozzátesszük a *-vel* ragot, akkor *eggyel*. Ebből azonban csak az egyik *gy* tartozik a számhoz, a másik a raghoz, tehát számjeggyel írva: *1-gyel*.

Az olyan idegen szavakhoz, amelyek néma betűre végződnek, kötőjellel kapcsoljuk a toldalékot, mégpedig olyan alakban, ahogyan az utolsó kimondott hanghoz csatlakozna. Valahol ezt láttam leírva: *Benoist-al*. A *Benoist* francia név így hangzik: *bőnoá*. Ennek megfelelően így kell ragozni: *Benoist-val*.

Egy környezetvédelmi szövegben ezt olvastam: „*rontja a város levegőének minőségét*”. Ha egy szóban két magánhangzó egymás mellé kerül, általában becsúszik közéjük egy *j*-szerű félhang, pl. *fiú*, *rádió*. Aki a fenti mondatot leírta, azt hitte, hogy itt is ez a helyzet, és nem írta le a birtokos személyjel *j*-jét. Helyesen így lett volna: *levegőjének*.

Miközben ezt fejtegetem, rájövök, hogy a hiba nem is olyan fölháborító, hiszen a rendszer nem egészen következetes. A birtokos személyjelben nincs mindig *j*: *könyve*, *háza*, *széke*, *bőre*, *haja*, *szája* – itt csak *-a*, *-e* a birtokos személyjel. Ezzel szemben: *búja*, *sója*, *levegője*, de *kalapja*, *botja*, *rúdja*, *karja* is.

A fenti példák közül érdekes a *szája* és a *sója*. A *száj* eredetileg csak *szá* volt, ez látszik a többi ragozott alakból: *szám*, *szád*. A *j* éppen a birtokos ragból tapadt hozzá. Ugyanez a helyzet a *fej*jel: *fő* – *feje*. (A tővéghang toldalék előtti nyíltabbá válása gyakori, pl. a Koltórol származó ember *koltai*, a Somlón termelt bor *somlai*.) A *j* csak hézagöltő (hiátustöltő) volt eredetileg a két egymás mellé került magánhangzó (*szá-a*, *fe-e*) közt. Őseink ugyanis következetesebben ragaszkodtak a magán- és mássalhangzók szabályszerű váltakozásához: nemcsak a mássalhangzó-torlódásokat, hanem a magánhangzó-torlódásokat is kerülték. Hézagöltő lehetett a *h* is: a Tihanyi alapítólevélben Aszófő „*Azah fehe*” (‘aszó feje’). Máshol a *v* tölti be ezt a szerepet: *fű* – *füve*. A *sója* eredetileg *sava* volt. Eleink ugyanis a só és a savanyú ízt egynek vették, a *sava-borsa* kifejezés a só fontosságára utal, nem az ecetére. A *sava* alakból önállósult később a *sav* szó.

Ennek tükrében az sem biztos, hogy a *-val/-vel* ragnak annyira szerves része a *v*. A többi ragnak bármilyen hang után megmarad a kezdő mássalhangzója: *egyben*, *egyre*, *egyhez*, *egynek*. Talán nem a *v* hasonult, hanem mássalhangzóra végződő szavaknál sosem volt ott, csak a *sóal* > *sóval*, *hóal* > *hóval*, *léal* > *lével* stb. alakokból vonatkoztatott el a *-val*, *-vel* ragot. A Halotti beszédben *szümtükkel* (más olvasatban: *szümtükkel*) és *kegyilmével* szerepel.

Hasonlóképpen kérdéses a felszólító mód jele – az is hol *j*, hol hasonló, hol egészen más: *írj*, *menj*, *olvass*, *hozz*, *láss*, *tégy*, *végy* stb.

Mindez nem változtat azon, hogy jelenleg *-al/-el* ragunk nincs: vagy *v*, vagy a mássalhangzó kettőzése szükséges hozzá; a birtokos személyjel pedig magánhangzóra végződő szó után mindenképpen tartalmazza a *j*-t.

Buvári Márta

Nyelvújító zöldségesek

A hétköznapi magyar nyelv újabban becézőre, gügyögőre váltott. Ezt tudjuk, írtunk már erről a jelenségről ezeken a hasábocon is. Különösen jellemző ez a piacokra. Mintha a zöldségesek lusták lennének kiírni az áru teljes nevét – vagy nem fér ki a táblára? A paradicsomból így lett *pari*, *nari* a narancsból, *mandi* a mandarinból, *padli* a padlizsánból, *kápi* a kápiából, bár ott csak egy plusz betűt kellene levésni, kimondani. De lehet, hogy káposztáról van szó? Akkor *savanyúkápi* lenne? A *kovi ubin*ak nyári zamata, hangulata van, összefut a nyál a szánkban, amikor e két szót olvassuk...

A *nasi* nem csak az édességeket takarja, de a naspolyát is újabban. Kissé pikánsabb a *kuki*, ami csöves kukoricát jelöl. A gesztenye helyett a *geszti* jópofa, a tökökkel nem tudnak azonban mit kezdeni a becéző kedvű zöldségesek. A *bogyisz* csak rövidítése a bogviszlóinak.

A zöldfűszereket még nem érte el ez a trend. A koriander maradt koriander, akárcsak a bazsalikom, a zsálya, a kapor vagy a rozmarin, a *petrus* vagy *petruska* viszont régi, közismert becézése a petrezselyemnek, főleg az idősebb korosztály körében.

A külföldi eredetű zöldségek – és ilyen nagyon sok van – hamar beépülnek a nyelvbe. Láttam már kiírva azt, hogy *édesburgi*, ami az amerikai batáta megfelelője, és kezd elérhető árú lenni. Az évtizedek folyamán ugyanis számos új zöldséggel és gyümölccsel ismerkedtünk meg. Ötven éve még sehol nem volt a kaliforniai paprika, vagy a *koktélpari*, akarom mondani koktélparadicsom, tojás para-

dicsomnak vagy kápiának se híre, se hamva, viszont a befőzőparadicsom jó időre eltűnt. Ez a fajta újabban kezd visszatérni, akárcsak a befőzés szokása – az ökörszív paradicsommal együtt, főleg a magán biogazdaságok révén, termelői piacokon. Akárcsak a kiflikrumpli, akarom mondani a salátának kiváló *kifliburgi*. Ritkaság volt a cukkini, a padlizsán is, ismeretlen a kigyóborka. Alig vásároltunk brokkolit, piacnyelven *brokit*. Külföldön sem ismeretlen a jelenség: láttam már a tomatót *tommynak* becézni nyugati országok piacain.

Az avokádó vagy grapefruit úri huncutságnak számított, mint manapság az ingyenc körökben közkedvelt Meyer-citrom. A mutatós sötétlila burgonyával, a sárga céklával, a gömbcukkinival vagy a fekete repával viszont még csak most ismerkedünk egy-két ingyencboltban. Kérdés, hány év múlva lesznek részei az átlag magyar háztartásnak – egyáltalán lesznek-e valaha –, ami persze az árutól is függ. A kivit hamar megszoktuk, a kaktuszgyümölcs vagy hurma, illetve a sárkánygyümölcs még igazi csemege. Az articsókával egyelőre nem tudunk mit kezdeni, a kókuszdió vagy az ananász is inkább csak gyümölcstálak díszé, bár konzervben fogy jócskán.

Magyarországon a kereskedők e tekintetben tehát jelentősen befolyásolják a köznyelvet, persze szó sincs itt komoly nyelvrontásról – inkább csak egy jelenségről, szokásról. Egyes piacok vezetői is játékos kedvűek: össze a szilvaszezonban jókora vásznon hirdették a *Szilva – puszilva!* akciót a Lehelén. Itt gyakori, hogy például amikor az eper vagy a málna érik, nagy plakátokon hívják fel a vásárlók figyelmét a dömpingárura, egyes gyümölcsök csúcsszezonjára.

Elek Lenke

A TV2 egyik új műsoráról írt internetes véleménynyilvánításban olvastam a következő sorokat: *Ugyanazok az emberek ugyanazon a pályán kúsznak végig, miközben a tényekes XY férje majdnem szívrohamot kap. Valaki azért mondhatta volna a műsorvezetőnek, hogy ez alapvetően egy kereskedelmi csatorna szórakoztató realityje, és nem az M4 élő közvetítője.* (2019. 01. 03. 11:06)

A szövegben félkövérrel szedett *tényekes* melléknévnek többször is nekifutottam, mire képes voltam megérteni ezt a meglehetősen furcsa szóalakot. Hogy sikerült jelentést tulajdonítanom neki, az elsősorban annak a háttértudásnak köszönhető, hogy a szövegben szereplő tulajdonnevet viselő hölgy (itt: XY) a TV2 esténként jelentkező „Tények” című hírműsorának egyik műsorvezetője.

A továbbiakban azt vizsgálom, vajon miért nehézkes ennek a szóalaknak a megértése, dekódolása. A hírszolgáltató műsor címe tulajdonnévként csak többes számban használt főnév (*Tények*). Van ugyan egyes száma is (*tény* 'a valóság egy mozzanata, az, ami van, megtörtént, amit megtettek'), csak hogy a kétféle alak eltérő jelentést hordoz, tehát jelentésmegosztás lép fel. A tulajdonnévi jelentésű *Tények* plurale tantum (lat. *pluralis* 'többszörös', *tantum* 'csak'), tehát olyan főnév, amelynek a számrendszere hiányos (*Tény* tulajdonnév nincs). Plurale tantumok egyébként a világ számos nyelvén vannak, de számuk és szerepük nyelvenként eltérő. A teljes szókincsnek általában csak töredékét alkotják, és legtöbbször meglehetősen ritkán is fordulnak elő: a kutatások szerint az ezer leggyakoribb szóból a franciában és a svédben 4-4 (fr. *gens* 'emberek', *vacances* 'szünidő', *parents* 'szülők', *Pâques* 'húsvét'; sv. *förälder* 'szülők', *myndigheter* 'hivatalos szervek', *pengar* 'pénz', *resurser* 'anyagi eszközök'), az angolban 3 (*clothes* 'ruházat', *heavens* 'mennyei', *news* 'hírek'), a németben és az oroszban pedig csak 2-2 (ném. *Leute* 'emberek', *Kosten* 'költségek'; or. *люди* 'emberek', *часы* 'óra') adat sorolható ide. A plurale tantumok a magyarban különösen periférikus helyzetben vannak, annál is inkább, mert a magyar szókincsben relatíve kevés ilyen elemet találunk (az ÉrtSz.-ban „tbsz-ú fn” megjelöléssel 20-nál is kevesebbet, valószínűleg ennél azért jóval többet), szemben pl. az indoeurópai nyelvekkel, amelyekben általában néhány száz plurale tantum létezik (pl. az oroszban kb. 600, az angolban százegynéhány).

Tényekes?

A plurale tantumok szemantikai csoportjai között tartjuk számon (egyebek között) azokat a tulajdonneveket, amelyek többes számú főnevek:

- földrajzi nevek, pl. *Alpok* (*Alpesek*), *Dardanellák*, *Fülöp-szigetek*, *Gyergyói-havasok*, *Karácsony-szigetek*, *Kárpátok*, *Pireneusok*, *trópusok*,
- országnévek, pl. *Amerikai Egyesült Államok*, *Benelux államok*, *Fülöp-szigetek*,
- intézménynevek, pl. *Fővárosi Csatornázási Művek*, *Gázművek*, *Budapesti Filharmonikusok*, *Ózdi Kohászati Művek*,
- sportegyesületek, pl. *Bácskai Sasok*,
- szépirodalmi művek, tévé- és rádióműsorok címe, pl. *A Karamazov testvérek* (Dosztojevskij regénye), *A Pál utcai fiúk* (Molnár Ferenc regénye), *A nagyidai cigányok* (Arany János elbeszélő költeménye), *Színek és évek* (Kafka Margit regénye), *Égyűrtűk*, *Életképek* (televízió-műsor), *Vasárnapi Hírek* (újság).

Ha ezekből a plurale tantumokból -s képzős származékokat próbálunk létrehozni, a következő alakulatokhoz jutunk: *a Karamazov testvérek-es Aljosa*, *A Pál utcai fiúk-os Nemecsek*, *A nagyidai cigányok-os Csóri vajda*, *az Égyűrtűk-ös riporter*, *a Vasárnapi Hírek-es újságíró*, *az Ózdi Kohászati Művek-es vezérigazgató*, *a Bácskai Sasok-os sportoló* stb. Ezek azért meglehetősen furcsa formák, mert képzésük nem a megszokott (többségi) formát követi: a nagyon produktív és nagyon gyakori -s képző általában egyes számú főnévi alapszavakból hoz létre rendkívül változatos jelentésárnyalatokkal rendelkező melléknéveket, a fenti példákban azonban a képző nem egyes, hanem többes számban álló főnevekhez járul, megbontva a toldalékmorfémák kapcsolódásának szokásos sorrendjét: [tő + képző(k) + jel(ek) + rag] → [tő + jel + képző].

Az így létrejött melléknévek egyébként jól beleilleszthetők az ún. konnektív viszonyt ('valamilyen kapcsolatban levőséget') kifejező -s képzős melléknévek szemantikai csoportjába. Ilyen esetben a képzés alapszavát (bázisát) gyakran az 'intézmény, csoport, szervezet, program, műsor' jelentésű főnevek alkotják, pl. *Fidesz-es politikus*, *szerzet-es barát*, *óvoda-s kislány*, *(fő)iskola-s diák*. Ebbe a szemantikai csoportba sorolható a *tények-es műsorvezető* kifejezés is ('a *Tények* című hírműsor alkalmazásában álló, vele munkakapcsolatban levő műsorvezető').

H. Varga Márta

Magyar Nyelvészeti Diákakadémia

A Magyar Nyelvészeti Diákakadémia (MNYD) 2011 óta a 13–19 éves középiskolás diákok közötti országos vetélkedő. A feladatok nem ismeretanyagra épülnek, hanem a logikára. Az MNYD a Nemzetközi Nyelvészeti Diákolimpia (IOL) magyar szekciója. A magyar csapat 2012-ben csatlakozott először, akkor Ljubljanába utazott a válogatott. 2013-ban 26 ország 35 csapatának részvételével Manchesterben rendezték a döntőt. 2014-ben Pekingben volt a diákolimpia világdöntője, ezen két magyar csapat is indult (összesen 28 országból 39 csapat vetélkedett). 2015-ben a bulgáriai Blagoevgradba utazhattak az országos verseny legjobbjai. 2016-ban az indiai Májshúrban rendezték a világdöntőt, ahol szintén két magyar csapat indult, 2017-ben pedig az írországi Dublinban értek el szép sikereket a magyar diákok. Az eddigi legjobb eredményeket 2018-ban Prágában érték el, ahonnan egy ezüst- és két bronzérmes hoztuk haza. 2019-ben Dél-Koreában rendezik meg a nemzetközi döntőt. A Magyar Nyelvészeti Diákolimpia 2019. április 12-én lezajlott utolsó fordulóján összeállt a Dél-Koreába utazó csapat: Alexy Milán, Árvay-Vass Iván, Blaskovics Ákos, Dobák Dániel, Egyházi Hanna, Kövér Blanka, Urszuly Csenge Borri, Vári-Kakas Andor. Tartalék csapattagok: Kovács Bertold Barabás és Tölgysz Csanád. A diákolimpia honlapja: <http://ioling.ppke.hu/>. (Manyszi.hu)

Szó szót követ

A változó (?) gyermeknyelv

Az emberi fejlődés egyik legszebb megnyilvánulása a gyermeknyelv. A beszédtanulással párhuzamosan válik a gyermek önállóan gondolkodó, saját érzelmeit-gondolatait szavakkal is kifejezni tudó és másokat megérteni képes lénné. A kisgyermek és felnőtt közötti kommunikációt karikírozza Karinthy Frigyes: „– *Mariska néni*: Jaj, te mingyárt megeszlek! Méj szejeti Bűbüte a Majisza néni? Ude azéj, mej az ad neki cutojtát. – *Bűbüke*: Igen. – *Mariska néni*: Hallod! Azt mondta, igen. Hallottad, hogy mondta?” (*Gógicse* című humoreszk).

Kérdésünk ezúttal a következő volt:

Hogyan változik napjainkban a gyermeknyelv? Mi figyelhető meg az óvodába és iskolába frissen bekerülő gyermekek anyanyelvi tudásával kapcsolatban? Miben változtat(hat) ezen az óvoda vagy az iskola?

PLÉH CSABA *akadémikus • Magyar Tudományos Akadémia; egyetemi tanár • Közép-európai Egyetem (Budapest)*

Maga a gyermeknyelv nem változik lényegesen. A szabályalakítás sokrétű, sokszor mosolygató lépései, a többszintes párhuzamos tanulás ugyanúgy igazak. Tudásunk kicsit változott a korai gyermeknyelvről. Ma egyre többet tudunk arról, hogy a még nem beszélő gyermek is formálni kezdi saját nyelvi rendszerét. A nyomkövető vizsgálatok kimutatták újabban, hogy a 2-3 éves kori bőbeszédűség és sok kezdeményezés egy évtized múlva erős hatással van a gondolkodás fejlődésére. Ez újra kiemeli a gondozó környezet feladatát.

LENGYEL ZSOLT *professzor emeritus • Pannon Egyetem (Veszprém)*

A gyermek nyelvi fejlődését a belső kognitív erők és a környezeti hatások határozzák meg. Az utóbbiak megváltoztak: sok vizuális hatás éri a gyermekeket. A gyerekek bizonyos írott nyelvi ismeretekkel érkeznek az iskolába. Emellett növekszik a verbálisan elhanyagolt gyerekek aránya. Az óvoda és az iskola úgy kezeli a gyerekeket, hogy a nulláról indulnak, „majd mi megtaníjtuk őket írni, olvasni”. Holott e készségekből különböző fragmentumokat a gyerekek már birtokolnak. A köznevelés nem lesz képes változtatni ezen, ha a megfelelő szaktudományok nem szolgáltatnak „anyagot”. A gyermek nyelvi fejlődésének vizsgálata soha nem tekinthető befejezettnek, mert a tárgyi-szociális környezet állandóan változik. A magyar gyermek nyelvi fejlődésének kutatása (az 1980–2000-es időszakhoz képest) lemaradást mutat, pedig ezt senki nem fogja helyettünk elvégezni.

BÓNA JUDIT *habilitált egyetemi docens • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)*

A gyermekek nyelvi fejlődéséhez a legfontosabb, hogy a családban minél többet kommunikáljanak velük. Valódi párbeszédek legyenek, olvassanak mesét, hallgassák meg egymást – a gyermekek szókincse, gondolkodása, erkölce így fejlődhet a legjobban. A felgyorsult világ, a túl sok inger hat a gyermekekre is, egyre többen vannak közöttük, akiknek segítség kell az anyanyelv-elsajátításban. Az óvodai szűrések lehetővé teszik a nyelvi hátránnyal érkező gyermekek felismerését, így szerencsés esetben az óvodapedagógusok figyelnek arra, hogy jobban bevonják őket a mesélős játékokba, nyelvi fejlesztésbe. Nagyon fontos az ének, a ritmizálás is. Az iskola már olyan tempót diktál (pl. az olvasás-írás tanulásakor), amelyet a hátránnyal érkező gyermekek még segítséggel sem biztos, hogy tudnak tartani.

KAS BENCE *tudományos munkatárs, osztályvezető • Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézet; egyetemi docens • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)*

Bár a gyerekek többsége néhány év alatt könnyedén elsajátítja anyanyelvét, kb. 7–10%-uknál e folyamat nehézségekbe ütközik. A nyelvfejlődési zavart – mely főképp szókincselmaradásban, a szóbeli kifejezés nehézségeiben, beszédértési gondokban jelentkezik – nehéz felismerni, ugyanakkor hosszan tartó problémákat okoz a beilleszkedésben, tanulásban. Mindez megelőzhető vagy enyhíthető a korai logopédiai szűrés és a ráépülő preventív anyanyelvi fejlesztés útján. E téren tehát nagy felelőssége van a szülők mellett a pedagógusoknak is.

BARTHA KRISZTINA *adjunktus • Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad, Románia)*

Blankó Eszter rajza

A gyermeknyelv és az anyanyelv-elsajátítás számos változáson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. A felgyorsult beszédtempó pl. megnehezíti, hogy a gyermek pontosan észlelje az elhangzó beszédet, így nehezebbé válik a beszédindulás, a nyelvi tudatosság fejlődése, a nyelvi készségek kialakulása is. Ugyanakkor a technikai eszközök elterjedése miatt a gyermek egyre kevesebb élőbeszédet hall. Az óvó- és tanítónők az életkori sajátosságoknak megfelelő beszédmód használatával, jó példát mutatva tehetnek a legtöbbet a gyermek fejlődéséért, sokszor korrigálniuk is kell a hiányos vagy nem megfelelő szülői mintát.

DARÓCZI GABRIELLA *adjunktus • Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)*

A köznevelésbe érkező gyermekek nyelvi gyakorlatáról a pedagógusoknak nagyjából homogén képük van. Sajnos egybehangzó a szakma véleménye: napjainkban a szóbeliség legszűkebb közeget képviselő mindennapi családi élet sok esetben már nem (vagy csak részben) biztosítja a gyermekek számára a kereteket ahhoz, hogy anyanyelvi tudásuk megfelelően fejlődjön. A mindennapi élet pedig adhatná az anyanyelvi-kommunikációs „leckéknek” azt a sorát, mely a kisgyermek számára egyben a jelenlét legközvetlenebb és legélményszerűbb helyzete is. A gondolkodás eszközeül szolgáló nyelvi-kommunikációs gyakorlat elmaradása mellett a mai pedagógusok a fokozatosan emelkedő számú beszédhibás gyermek miatt kongatnak vészharangot. E helyzetek megoldásában a pedagógusok és a családok összefogása hozhatna maradandó eredményt.

SZÜCS MÁRTA ZITA *óraadó oktató • Szegedi Tudományegyetem (Szeged)*

A digitális hatások a legmarkánsabban a gyermekek kognitív sémáiban mutatkoznak meg, vagyis abban, ahogyan a körülöttük lévő világot megismerik, felfedezik. Ennek figyelembevétele már az óvodai nevelésben sem kerülhető el. Látványosan különbözik a mai gyerekek szókincse a korábbi generációkéétól. Ez kérdéseket vet fel az óvodai és iskolai szövegek kiválasztásának tekintetében: lehet-e, szabad-e ugyanazokat a meséket, tankönyvi szövegeket, kötelező olvasmányokat adnunk a mai gyermekeknek, vagy figyelembe kellene vennünk a már szakadéknynak látszó különbségeket. Így nagyon égetőnek látszik ennek a kérdésnek az érdemi tárgyalása, megoldása.

Az nem kérdés, hogy nagy hangsúlyt kell fektetni a gyermekek anyanyelvi fejlesztésére. Ennek módszereiben a szakemberek tudnak segíteni, de azzal nem hibázik a szülő és a pedagógus, ha a kisgyermekeket beszélgetésre ösztönzi, életszerű kommunikációs helyzeteket gyakoroltat velük, és mesél nekik!

Blankó Miklós

Beszélt nyelvi jelenségek Balassi korából

Szótárat lapozgatni izgalmas dolog. Nemcsak a szavak jelentését, használati körét, gyakoriságát ismerhetjük meg a szótárakból, hanem egy-egy korszak nyelvi képe is feltárul előttünk, hiszen a szótár mindig egy korszak lenyomata is egyben. A szavakon keresztül pedig megtudhatjuk azt is, hogyan használták a nyelvet a beszélők, hogyan gondolkodtak a világról, és hogyan vélekedtek bizonyos nyelvi jelenségekről. A szótárak között az írói szótárak sajátos csoportot képviselnek: általában egy személy művére vagy műveire korlátozódik a bennük feldolgozott anyag, vagyis személyhez kötött, korpuszból vett jelenségek képezik az írói szótárak alapját. Az írói szótárak a szépirodalmi szövegek értelmezésében segítenek, a szavak pontos értelmét ugyanis az irodalmi mű szövegösszefüggéseiben határozzák meg. Olvasgatásukkal azonban nem csupán az írók és költők műveinek a nyelvhasználatát ismerhetjük meg alaposabban, hanem meglepő felfedezéseket is tehetünk. Kiderül például, hogy számos, mainak gondolt beszélt nyelvi jelenség már régtől fogva része a nyelvünknek, sőt, szépirodalmi adatok is vannak rá. A magyar szótárirodalom írói szótárai közül a legrégebbi nyelvállapotot Jakab László és Bölskei András Balassi-szótára (Debrecen, 2000) tárja eléünk, amely Balassi verseinek és Szép magyar komédiájának a szóanyagát tartalmazza. Lássunk néhány érdekességet ebből a szótárból!

A Balassi-szótárban egy szócikken belül szerepelnek a *medgyek*, *medgyen*, *medgyünk* szavak. A szócikkből megtudhatjuk, hogy ezek a *mit tegyek?* *mit tegyen?* *mit tegyünk?* kifejezések rövidült változatai. E formák azt mutatják, hogy már Balassi korában is összerántódtak a gyors beszédben bizonyos, sokszor egymás után használt szavak, vagyis már ebben a korszakban is hadarhattak az emberek. A *mit tegyek?* *medgyek*-ként való rövidülése olyan lehetett a 16. században, mint napjainkban a *szóval*-nak *szal*-ként vagy az *azt hiszem*-nek *asszem*-ként való ejtése. A különbség a Balassi-korabeli és napjaink jelenségei közt csupán annyi, hogy a *szal* és az *asszem* formák – egyelőre még – nincsenek szótározva. További érdekesség, hogy viszonylag sok adat van Balassitól az idézett formákra, a *medgyek* ugyanis 14-szer, a *medgyen* 3-szor, a *medgyünk* pedig 1-szer fordult elő nála. A *medgyek* megjelent például a Kiben az szeretője háladatlansága és keménsége felől panaszkodik című versben is: *Szeretnem pedig azt, ki fáraszt sok búval, mi hasznom? Hát medgyek? ellene vétsek?*

Ó, azt sem lehet, mert szánom. Az idézett verssorban a *medgyek*-en kívül még egy, a beszélt nyelvre jellemző szó figyelhető meg, ez pedig a *hát*. A szótárból kiderül, hogy Balassi Bálint 53-szor írta le műveiben a *hát*-ot. A költő az elemet egyrészt kérdések szónokivá tételére használta, ahogy azt a *Hát hol az én hatalmom?*, illetve az *Ó, hova legyek hát?* példák is mutatják, másrészt kérdésre adott válaszban is szerepeltette a szót. Például: *Kivel mit gondolok? Hát ha szegény vagyok is, hadd éljek kedvemre.* Megjelent nála továbbá felszólítás és biztatás nyomósítására is: *Terjeszd ki hát fényes orcád világát!* De kötőszóként, 'tehát' jelentésben is előfordult Balassinál a szó: *Látjuk minden szívet mely igazán talál, Kit célul arányoz lüni mérges nyíllal, Hát nem vak, sőt jól lát szeme világával.* Végül pedig egy sajátos mondatkonstrukcióban, feltételes mellékmondatot követő főmondat viszonyító szavaként is szerepelt a költeményekben a *hát*: *Mert ha tenger búsul parancsolatjára, Hát rám is ő ereszt bút, bűnös fiára.* Ez a sokféle használati kör mutatja, hogy Balassinál nem jelentés nélküli töltelékszóként, hanem változatos szerepkörökben fordult elő a *hát*.

A Balassi-szótár szócikkeit és példáit nézegetve feltűnik, hogy nem csupán a ma gyakran kárhozott *hát* volt része Balassi lírájának, hanem a szófölslegnek tartott *de viszont* is. Balassinál még különírva szerepelt a szerkezet, 2013-ban viszont A magyar nyelv nagyszótárának ötödik kötetébe már egybeírva, összetett kötőszóként, *deviszont*-ként került be a szó. A Balassi-szótár de szócikkében olvasható, hogy a költő a *de* kötőszót a *viszont* kötőszóval együtt ellentét nyomósítására használta. Például: *Én szívemet is így, mikor énhozzám víg, ő nevelten neveli De viszont, mint kánya, ő kegyetlen kínja rágja, szaggatja, eszi.* A két ellentétes kötőszóval Balassi az ellentétet erősítette föl, tehát nem fölösleges szószaporításként, hanem stílusesszéként használta a *de viszont*-ot.

Az említett három beszélt nyelvi jelenségen kívül még számos mai nyelvhasználati forma elődjét megtalálhatjuk Balassinál. *Medgyünk*, azaz mit tegyünk, hogy jobban megismerjük ezeket? *Hát* lapozgassuk bátran a szótárat! Még akkor is, ha ez nem a legmegszokottabb, *deviszont* annál izgalmasabb időtöltés.

Schirm Anita

A cikk az Emberi Erőforrások Minisztériuma UNKP-18-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

Program

Nem kis meglepetést okozott nekem az a felirat, amelyet egy intézmény mosdójának ajtaján pillantottam meg: *A program befejezése után szíveskedjenek elotlani a villanyt!* No, nem az udvarias felszólításra lettem figyelmes, a takarékosagra való jó szándékú figyelmeztetést is teljesen helyénvalónak találtam, ám a *program* szó, megvallom, mehökkentett. Bár a *program* jelentését nagyjából mindenki ismeri, érdemes azért idézni a Magyar értelmező kéziszótárból. Itt a szónak négy jelentését találjuk meg: **1.** (Cselekvési) terv. | Szabad idő eltöltésére, szórakozásra vonatkozó terv. **2.** *Pol* | Politikai irányzat, párt, szervezet céljainak összessége. | Közéleti kérdések megoldására vonatkozó terv, javaslat. | Tárgysorozat, napirend. **3.** Műsor. **4.** *Inf* (Számítógép) műveleteinek típusát és sorrendjét meghatározó utasítások sorozata.

Ezek közül a jelentések közül egyik sem felel meg a mosdóban végzett tevékenységnek. Ebben a helyiségben ugyanis természetesen szükségleteinket végezzük el, illetve kezelt mosunk.

Ezek valamelyike lenne a program? Nekem a *program*ról első sorban az első, illetve a harmadik jelentés jut eszembe, hiszen naponta hallunk, olvasunk hétfői *program*ról. Természetesen a családok is szoktak szervezni *program*okat; ilyenkor színházba, moziba mennek, esetleg kirándulnak. A második jelentés inkább a választási kampány idején szokott szerepelni. Ilyenkor plakátok, a sajtó cikkei hirdetik az egyes pártok elképzeléseit, ígéreteit. Egy-egy kulturális rendezvénynek is van *program*ja, amelyet a *programfüzet*ből ismerünk meg.

Újabban a kíváncsinosnál jobban terjed a *projekt* szó is. A Bakos-féle Idegen szavak szótárában 'hosszú távú (tudományos) tervezet' jelentésben szerepel. Mostanában azonban az iskolákban például az intézmény éves munkatervében szereplő rendezvényt is annak nevezik. Merem remélni, hogy az nem jut eszébe valamelyik hivataloskodó személynek, hogy legközelebb a mosdó használatát esetleg *projekt*nek nevezze.

Én most is inkább ezt írnám ki az említett helyiség ajtajára: *A mosdó használata után szíveskedjenek elotlani a villanyt!*

Dóra Zoltán

Nyelvészeti konferencia a vizsolyi bibliáról

Az egyetemek kétféle módon járulnak hozzá egy-egy nép műveltségének vagy az egyetemes tudásnak a megőrzéséhez és gyarapításához. Egyrészt a korábbi időkben felhalmozott és folyamatosan frissülő ismeretek továbbadásával, másrészt a világ különféle jelenségeinek újabb és újabb szempontok szerinti kutatásával. Az ily módon elért eredmények természetesen csak akkor épülnek be egy-egy szűkebb vagy tágabb szakterület ismeretanyagába, ha azok eljutnak a szakemberekhez, akik adott esetben kritikai véleményükkel járulhatnak hozzá az eredmények pontosításához, kiegészítéséhez.

Az újabb kutatási eredmények megismeretetésének egyik fórumát a különféle konferenciák alkotják: itt ismertetik meg a kutatók a közönséggel a kutatás tárgyát, módszereit és az elért eredményeket. A konferenciákon vagy egyéb ilyen jellegű rendezvényeken a résztvevők száma nyilván korlátozott, ezért az elhangzott előadásokat vagy az azokból készült válogatást általában nyomtatott, illetve ma már gyakran elektronikus formában is közzé szokták tenni, ezáltal nagy nyilvánosságot adva a feldolgozott témáknak.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem (PPKE) Elméleti Nyelvészeti Tanszéke és Magyar Nyelvészeti Tanszéke hagyományteremtő szándékkal 2008 novemberében rendezte meg *Nyelvelmélet és dialektológia* című konferenciáját. Ezt követte egy évre rá a *Nyelvelmélet és kontaktológia*, majd újabb egy évvel később a *Nyelvelmélet és diakrónia* című rendezvény. Az indulás óta eltelt tíz évben három-három éves váltásokban számos előadás hangzott el (majd jelent meg írásban) az egyes területi és társadalmi nyelvváltozatok (dialektológia), a különféle nyelvek kölcsönhatása (kontaktológia), valamint a nyelv(ek) történetisége (diakrónia) körében. A konferenciák célja kezdettől fogva az, hogy kölcsönösen hasznosíthatóvá tegyék a konkrét adatok gyűjtésére, dokumentálásra épülő, illetve az általánosabb elveket érvényesítő, szerkezeti elemzésre irányuló kutatások eredményeit.

A 4. *Nyelvelmélet és dialektológia* konferenciát 2017 novemberében rendezte meg a fent említett két tanszék. A szervezők – a korábbiaktól eltérően – ezúttal meghatározták azt a témát, amelyhez az előadókknak igazodniuk kellett. Ez pedig nem volt más, mint a Károli-biblia nyelve. Ennek a speciális témának a megadását az indokolta, hogy 2017-ben volt a reformáció kezdetének 500. évfordulója. Köztudott, hogy az 1590-ben megjelent első teljes magyar nyelvű bibliafordítás, a vizsolyi biblia jelentős mértékben hatott a magyar nyelv írásbeli használatának, ezen keresztül pedig a szóbeliség különféle rétegeinek alakulására általában is, de különösen a református felekezetekhez tartozók körében. A Károli Gáspár vezetésével készült fordítás a múltban is számos kutatás tárgya volt, de a 2017-es konferencia tanúsága szerint lehetett még újat mondani a magyar műveltségnek erről a kiemelkedő alkotásáról. Az előadásokból összeállított, nyolc kiváló tanulmányt tartalmazó válogatás 2018-ban jelent meg a PPKE kiadásában. Nincs módunk itt ezek részletes bemutatására, de a tanulmányok címének megadásával és egy-két megjegyzéssel is talán kellő tájékoztatást kaphatnak az EA olvasói a kötet tartalmáról.

A. Molnár Ferenc (Miskolci Egyetem, Debreceni Egyetem) írásának címe: A revideált Károlyi-fordítás (1908) archaizmusairól. A nyelvek folyamatos változásából következik, hogy a korábbi időkben keletkezett, nagy tekintélynek és tiszteletnek örvendő szakrális szövegeket is időről időre fel kell frissíteni,

hogy a mindenkori jelen nyelvéllapotában élő olvasó érteni tudja a szövegek üzenetét. Ez a sors a vizsolyi bibliát sem kerülte el: az 1800-as évek végére kiderült, hogy a korábbi apróbb javítások, finomítások helyett alapos, átfogó „revízióra”, átdolgozásra van szükség. Ez a nagy munka 1908-ra készült el. A régi szövegek kiváló kutatójaként ismert szerző többek között a 12. század végén keletkezett Halotti beszédben először előforduló *halálnak halálával halsz* szerkezetet, a bibliafordításokban is megtalálható, de leginkább az Apostoli hitvallásból ismert *halottaiból* (feltámadá) szót helyettesítő megoldásokat, valamint az *ó* (*oh, oh*) indulatszó sajátos funkcióját mutatja be.

A Hagymány és újtás a Két könyv... és a vizsolyi biblia nyelvén: vonatkozó névmási váltakozás című tanulmányban **Dömötör Adrienne** (MTA Nyelvtudományi Intézet) a rendelkezésére álló nagyszámú adat alapján azt vizsgálja meg, hogy a vonatkozó névmási szerepű *mi, mely, ki* és egyéb névmások hogyan alakultak át *ami, amely, aki* stb. alakú, a mai magyar nyelvben már szinte kizárólagos használatú formákká.

Gugán Katalin (MTA Nyelvtudományi Intézet) írásának címe Hagymány és innováció középmagyar kori bibliafordítások mondattanában: a tagadás változatai. Ebben a szerző azt vizsgálja, hogy a régebbi nyelvben gyakran előforduló megszakított szórend (pl. *be nem fogadtatok*) hogyan alakul át a mára általánossá vált fordított szórendd (pl. *nem fogadtatok be*).

Kalcsó Gyula (Eszterházy Károly Egyetem) a Nyelvjárások konvergenciája a korai nyomtatványokban és a Károlyi-bibliában című tanulmányában az egységesülés kezdeteit mutatja magyar írott (irodalmi) nyelv egyes jelenségeivel foglalkozik. Ennek során arra a következtetésre jut, hogy a vizsolyi bibliaiban nem tapasztalhatók Károli Gáspár nyelvjárásának jellegzetességei, hanem sokkal inkább az a nyelvi norma, amely a 16. századi nyomtatványokban megfigyelhető nyelvjárási kiegyenlítődést mutatja.

A vizsolyi biblia magyar nyelvének részben a héber, részben pedig a latin alapszöveghez való viszonyával, illetve Károli Gáspár fordítási elveivel és gyakorlatával két tanulmány foglalkozik. **Kiss Sándor** (Debreceni Egyetem) az Igeneves szerkezetek és mondattagolás Máté evangéliuma Károli-féle szövegében és a forrásszövegekben című írásában, **Koltai Kornélia** (ELTE) pedig a Milyen fordítási elv szerint jött létre a Károli-biblia? Az Ótestamentum nyelvének vizsgálata a forrásszöveg(ek) fényében című cikkében foglalkozik a fordítás-technikai szempontból is érdekes kérdéssel.

Az Ószövetség egyik legismertebb része a Jónás történetét tartalmazó könyv. A konferenciakötetben két kiváló tanulmány is foglalkozik ezzel a könyvvel: **Korompay Kláré** (ELTE): A Jónás könyve a Károli-bibliában: szóképzettani és jelentéstani vizsgálatok a *megtér* ige körül és **Sziksainé Nagy Irmáé** (Debreceni Egyetem): Jónás könyvének stílusi jellemzői néhány korai magyar bibliafordításban. Mindkét tanulmány igen értékes adalékokkal járul hozzá a vizsolyi biblia, illetve az adott korszak nyelvének megértéséhez.

Bízom abban, hogy e rövid áttekintés is jól mutatja, milyen értékeket tartalmaz a (nyelv)tudomány számára is a magyar műveltség egyik nagy alkotása, a vizsolyi biblia. (A konferenciakötet, illetve a korábbi konferenciák anyaga a következő címen érhető el: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszek/angol-amerikai-intezet/elmeleti-nyelvetan-tanszek/tanszeki-kiadvanyok>.)

Gerstner Károly

Jogi szövegek automatikus fordítása

Bármilyen többnyelvű közösség beszélői szembesülhetnek azzal a nyelv okozta akadállyal, hogy nem minden dokumentumhoz, online szolgáltatáshoz férnek hozzá az általuk beszélt nyelvek valamelyikén. Az Európai Unióban is így van ez, a hivatalos nyelvek száma jelenleg 24, azonban nem minden dokumentum, szolgáltatás kerül lefordításra mind a 24 hivatalos nyelvre, a kisebbségi nyelvekről már nem is beszélve. Ahhoz, hogy minden állampolgár saját nyelvén olvashassa az új jogszabályokat, fordítókra van szükség, akik lefordítják ezeket a folyamatosan létrejövő tartalmakat. Ez azonban nem terjed ki az összes lehetséges anyagra: sokszor nem szükséges és nem is praktikus minden dokumentumnak mind a 24 nyelvre történő lefordítása, legalábbis nem emberi erőforrásokat felhasználva. 2010 óta a hatékonyság és a költségek minimalizálása érdekében újabb módszereket bevetve próbálják megkönnyíteni a fordítók munkáját: kezdetben MT@EC, majd 2017-től eTranslation néven működő gépi fordító szolgáltatást hoztak létre, mellyel az európai uniós szövegek fordítása hatékonyabbá vált.

Már léteznek tehát olyan számítógépes technológiák, melyek emberi segítség nélkül fordítanak le szövegeket. Az ilyen rendszereket hívjuk gépi fordítóknak. Ez többféle módon történhet: léteznek szabályalapú módszerek, melyek működéséhez beépített szótárak és nyelvtani szabályokra van szükség; van statisztikai gépi fordítás, mely általában egy- vagy kétnyelvű korpuszokat (nagy mennyiségű szövegeket) elemezve gyakorisági tényezők alapján tud fordításokat létrehozni; illetve a 2010-es években megjelent egy újfajta irányzat, a neurális gépi fordítás, mely a szavakból – kontextusuk alapján – vektorokat készít, majd ezeket összehasonlítja a másik nyelv szavainak vektorai-val. Sokszor ez a rendszer adja a legjobb eredményeket. Az eTranslation ezzel az új technológiával készült.

Többféle problémával szembesülhetünk a gépi fordítás során. Ha például egy fordítandó szöveg doménje (tárgya) eltér azon szövegektől, amelyeken a fordítórendszeret betanítottuk, rosszabb minőségű fordítást kapunk, mint akkor, amikor a szöveg doménje azonos a rendszer által ismert korpusz tárgyával. Ezenkívül felmerülhetnek olyan nyelvtani problémák, melyekkel a gépi fordítóknak is meggyűlik a bajuk, akármennyi adattal rendelkeznek is. Elsősorban a mondatok, szövszerkezetek többértelműsége az, ami megnehezíti a gép dolgát. Másrészt az automatikus fordítási rendszerek nem minden esetben tudják helyesen elemezni és lefordítani az idiomatikus kifejezéseket, átvitt értelmű tartalmakat. Akkor is bajban van ez a technológia, ha valami kultúraspecifikus dologgal találkozunk, melyet alig-alig lehet a célnyelven körülírás nélkül megfogalmazni.

Az automatikus gépi fordítás ezen nehézségek ellenére már széles körben elterjedt technológia, mely az élet szinte minden területén megjelenik. Találkozhatunk vele a közösségi médiában, léteznek automatikusan lefordított időjárás-előrejelzések, filmfeliratok, sőt egy kattintással akár teljes weboldalak szövegét is lefordíthatjuk az általunk preferált nyelvre. Igaz, a gépi fordítórendszerek minősége még nem közelíti meg az ember által készített fordításokét, fontos azonban megemlíteni, hogy gyorsasága és megfizethető volta az, ami megadja létjogosultságát, és aminek köszönhetően egyre több kutatás tárgyát képezi.

Az automatizált fordítások tökéletlensége adja egy most futó projekt motivációját, ugyanis az Európai Unió gépi fordítórendszere még nem éri el a kívánt minőséget a jogi doménen, ezt azonban a megfelelő tárgyú szövegekkel kiegészítve könnyen tovább lehet fejleszteni. Ezen 2018 októberé óta futó projekt címe *Multilingual Resources for CEFAT in the legal domain*. A CEFAT (Connecting Europe Facility Automated Translation) olyan szolgáltatások összessége, mely lehetővé teszi az európai digitális szolgáltatások számára, hogy többnyelvű környezetben működhessenek. A projektet a CEF Telecom támogatja, és az MTA Nyelvtudományi Intézetén kívül még hat másik ország nyelvtechnológiai központja hoz létre jogi szövegeket tartalmazó korpuszokat: Bulgária, Horvátország, Lengyelország, Románia, Szlovákia és Szlovénia.

A projekt célja, hogy olyan erőforrásokat hozzon létre és tegyen elérhetővé, melyek segítségével javul a jogi szövegek automatikus fordításának minősége, ezen hét ország nyelvei esetén. Jelen pillanatban a nemzeti törvényalkotás szövegei nem elérhetők a CEFAT számára, amennyiben azonban adott témájú, nagy mennyiségű szöveggel (és lehetőleg egymásnak megfeleltetett fordításokkal) látnánk el, javulna a fordítások minősége. A projekt eredménye a tervek szerint hét egynyelvű, nemzeti törvényalkotási dokumentumokból álló korpusz lesz. A korpuszokban található egyes dokumentumokat besoroljuk az EuroVoc 21 felső osztályába. Az EuroVoc egy többnyelvű tezaurusz, mely kulcsszavakat tartalmaz 21 kategóriába és 127 alkategóriába rendezve. Ezekbe lehet a jogi dokumentumokat tárgyak alapján besorolni, és ezek alapján fogunk összevethető korpuszokat létrehozni az említett hét nyelvre. Összevethető korpuszokról akkor beszélünk, ha két (vagy több) szöveg azonos témával rendelkezik, de nem pontos fordításai egymásnak.

A projekt első fázisában a nemzeti törvények, jogszabályok nyers szövegeinek összegyűjtése után a dokumentumok előfeldolgozása történik meg. Ez a megfelelő formátumra hozásból, valamint a szöveg különféle szintű nyelvtani információkkal való ellátásából áll. Ehhez a szövegeket az e-magyar szövegfeldolgozó rendszerrel elemezzük, aminek a kimenete egy szavakra és mondatokra bontott, morfológiai és kétféle szintaktikai elemzéssel ellátott, gazdagon annotált szövegváltozat lesz. Ezenkívül ahhoz, hogy a hét ország egynyelvű korpuszaiból még pontosabb fordítási párokat nyerhessünk ki, szükséges ezen szövegek szemantikai párhuzamosítása, kisebb szövegrészeket jelentés alapján történő megfeleltetése.

Ahogy láttuk, a nyelv sokszor akadályozója lehet az információáramlásnak, mai technológiákat bevetve azonban már egyre könnyebb a tartalmak bármely nyelven való megjelenítése. A fordítási munkák automatizálása lehetővé teszi, hogy egy szöveget jóval gyorsabban fordítsunk le egyik nyelvről a másikra, mint ahogy azt az ember (a számítógép segítségével) tenné. Egyik legnagyobb hátránya viszont az, hogy a gépi fordítók eredményének minősége még nem éri el az ember által készült fordításokét. Ennek legtöbbször az az oka, hogy a lefordítandó szöveg témájában eltér az addig látott tartalmaktól. Amennyiben megfelelő doménű szövegekkel bővítjük a rendszert, ezeket is nagyobb pontossággal tudja majd lefordítani. A jelenleg is folyó projekt célja éppen ez: az Európai Unió automatikus fordítórendszerének minőségi javítása azáltal, hogy eddig ismeretlen nemzeti törvénykezési szövegeket és azok párba állításával készült összevethető korpuszokat kínál a gépi fordító számára.

Ferenczi Zsanett

A szerző a Nyelvtechnológiai Osztály tudományos segédmunkatársa és a PPKE Nyelvtudományi Doktori Iskolájának elsőéves doktorandusza. (A szerk.)

Tárt kapukhoz fényösvény viszen

Tanulmánykötet Dsida Jenő költészetéről és műfordításairól

Bizonytalanokodva írom le a *tanulmánykötet* megjelölést, mert az a közel 400 oldalas könyv, amelyet a két szerző, **Kabán Annamária** és **Mózes Huba** most kezünkbe adott, nyilvánvalóan több ennél: egy minden eddiginél teljesebb Dsida-monográfia körvonalait sejteti.

Életrajzi adatok, filológiai és textológiai megállapítások, legfőképpen pedig ragyogó műelemzések füzérét nyújtja a kötet. A tanulmányok sorát függeléként a költőnek és özvegyének levelesládájából válogatott dokumentumok zárják le. Az összesen 65 kisebb-nagyobb tanulmányból 40-nek Mózes Huba, 20-nak Kabán Annamária a szerzője, ötöt pedig együttesen jegyeznek. De végeredményben az egész kötet egy évtizedek óta zajló közös műhelymunkának a gyümölcse. A két szerző (akik a magánéletben is társak) az 1990-es évek eleje óta foglalkozik Dsida Jenővel. Jó filológusként először a legfontosabb Dsida-művek hiteles szövegét tették közzé (*Psalmus Hungaricus*, 1992; *Égi mezőkön*, 2001; *Tükör előtt*, 2009; *Nyáresti áhítat*, 2013), majd szinte évről évre újabb kötetekben tárgyalták a nagy erdélyi költő életművét (*Vers és lélek*, 2007; *Textus és intertextus*, 2009; *Ó, múzsa, tedd, mi istened parancsa. Dsida-versek és -fordítások szövegepitése*, 2011; *Reflexió és önreflexió Dsida Jenő költészetében*, 2014), végül pedig a mostani könyv közvetlen előzményeként közreadták a költő emlékét idéző miskolci konferencia anyagát (*Egész világhoz lángbeszédül*, 2017).

A könyv címe idézet a *Tükör előtt* harmadik, *A pántos kapukon túl* című részéből, amelyben a nagybeteg költő, a 31 évesen az elmúlással szembenéző Dsida erre az alapvető kérdésre keres választ: „mi vár az élet pántos kapuin túl, / mikor a lélek lendül és elindul?”. A „holtak falujában” ott várják őt a nagy pályatársak, barátok, elődök: „Az állomáson, mely meszelt, parányi, / Kuncz Aladár fogad és Kosztolányi”; az egyik kis házban Arany borozgat Shakespeare-rel, „s a borzasbajszú szittya / a morcos ánglust magyarul tanítja.” És ekkor következik az a sor, amely a könyv címét adja: „A tárt kapukhoz fényösvény viszen, / a végtelennek nincsen messzesége.”

Dsida-verssorok adják a címét a kötet nyolc fejezetének, szerkezeti egységének is. Az első rész a költői pálya állomásait, a költő mestereit és rövid életének főbb színtereit (Szatmárnémeti, Marosvásárhely, Marosvécs, Debrecen, Kolozsvár) mutatja be. A következő rész a költő zsenéiből, a korai versekből és verskísérletekből ad szemelvényeket. A *Lelkem sugarában* című harmadik fejezet a kiforrott Dsida pályáivét rajzolja meg a három kötet (*Leselkedő magány*, 1928; *Nagycsütörtök*, 1933 és a már posztumusz *Angyalok citeráján*, 1938) alapján. Ennek a résznek kiemelkedő darabjai azok az ikertanulmányok, amelyekben az irodalomtörténész Mózes Huba a művek filológiai-textológiai kérdéseit tárgyalja, a stíluskutató Kabán Annamária pedig ugyanezeknek a műveknek az értő elemzését végzi el (*Nagycsütörtök, Kóborló délután kedves kutyámmal, Miért borultak le az angyalok Viola előtt*). A tanulmányok sorát az utolsó, már a halálos ágyon befejezett műnek, a *Tükör előtt* című verses „regénynek” az elemzése zárja. Kabán Annamáriának ez a sokrétű (stilisztikai, poétikai és szöveg-tani) elemzése az egész kötet egyik csúcspontja.

Ettől kezdve a könyv már nem időrendben halad, hanem tematikus szempontokat követ. A negyedik rész a három verses-kötetből kimaradt, kihagyott verseket tárgyalja, köztük a nagyívű „magyar zsoldárt”, a *Psalmus Hungaricust*. Ennek a sokáig háttérbe szorított, sőt elhallgatott nagy műnek a szövegrendezési stratégiáját Kabán Annamária a kognitív stilisztika módszerével tárja fel. Ennek a módszernek a lényegét maga a szerző így határozza meg a tanulmány bevezetésében: „a szö-

veg koherenciáját és kohézióját megvalósító forgatókönyv egy szöveg esetében nem eleve adott, hanem azt az olvasó teremti meg a szövegfeldolgozás folyamatában enciklopédikus tudásának sémáit felhasználva” (197). A fejezet másik kiemelkedő darabja Mózes Huba tanulmánya „az álarcos Chevy Chase-periódus” magyar hangzásszerkezetéről. Ez a jambikus lejtésű, egymást váltogató 8 és 6 szótagos sorokból álló strófa egy hajdani vitéz skót útonállóról, a skótok Robin Hoodjáról kapta a nevét. Ebben a „betyáros-skótos” versformában írta (hittük volna-e?) Vörösmarty a *Szózatot*, és ez jelenik meg „álarcosan” (a verssorokat folyamatosan tördelve) olyan nagy fontosságú magyar versekben, mint Babitstól a *Szittál-e lassú mérgeket?* vagy Máraitól a *Halotti beszéd*. Ezekkel méri össze a tanulmány szerzője a *Vidáman folynak napjaim...* kezdetű Dsida-szöveget. Az elemzés kiváló példája a funkcionális verstani szemléletnek: nemcsak a kutatóknak, hanem a gyakorló magyartanároknak is figyelmükbe ajánlom.

A következő rész két írása a bibliai ihletettség nyomait tárja fel Dsida költészetében. A húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó verseket Mózes Huba, az *Énekek énekét* Kabán Annamária elemzi. Ezek után Dsida műfordításainak áttekintése következik olyan részletességgel és érzékenységgel, amilyenre az eddigi szakirodalomban nem volt példa. A fejezet két kiemelkedő tanulmányát ezúttal Mózes Huba jegyzi: az egyik a 42. (az újabb számozás szerint 43.) zsoltár fordításait és átdolgozásait tárgyalja, a másik Assisi Szent Ferenc *Naphimnuszával* és annak fordításával foglalkozik. Ezek a mikroszkopikus finomságú elemzések a művek egész magyar fordítási hagyományát végigkísérik, és ezzel vetik egybe Dsida zsoltárparafrázisát és himnuszfordítását. Ezután nyelvek és költők szerint haladva tekinthetjük át Dsida Jenő műfordítói tevékenységét: a latint Catullus és Propertius, az orosz Puskin, a németet Georg Trakl, Ernst Toller és az erdélyi szász költő, Adolf Meschen-dörfer, végül a román Eminescu és Tudor Arghezi képviseli. A rövid hetedik rész az egyetemes irodalom szerzőinek, műveinek, hőseinek előfordulását regisztrálja Dsida Jenő verseiben, majd Dsida „költői kibontakozásának városáról”, Kolozsvárról szól. A zárófejezet az életmű recepcióját (befogadástörténetét) ismerteti, és ízelítőt nyújt a Dsida-filológia nehézségeiből. Ennek a résznek az írásai közül kiemelést érdemel az az elismerő, egyben azonban kritikus recenzió, melyet Mózes Huba Dsida összegyűjtött verseinek Láng Gusztáv és Urbán László gondozta kiadásáról írt.

Dsida Jenő 1945 után különféle (elsősorban politikai, „ideológiai”) okokból nem részesült abban a figyelemben, amelyet megérdemelt volna, és néhány kiemelkedő műve, köztük a *Psalmus Hungaricus* a cenzúra áldozatává vált. Csak az ezredforduló évei hoztak döntő változást a költő megítélésében: 1998-ban az In memoriam sorozat Dsida-kötete (*Tükör előtt*, Pomogáts Béla szerkesztésében), 2000-ben Láng Gusztáv monográfiája (*Dsida Jenő költészete*) jelzi a költő megítélésének kedvezőbbre fordulását. Ennek a „Dsida-reneszánsznak” újabb sikere és ünnepe Kabán Annamária és Mózes Huba könyvének megjelenése. De ezzel, azt hiszem, még nem mondták ki a szerzők az utolsó szót a legnagyobb erdélyi magyar költő ügyében. Ha „az égi és ninivei hatalmak” is úgy akarják, belátható időn belül megalkothatják azt a Dsida-monográfiát, amelyhez ez a most ismertetett kötet a legjobb alapokat szolgáltatja. (*Tárt kapukhoz fényösvény viszen. Dsida Jenő költészete és műfordításai. Gutenberg Pál Népfőiskola – Orpheusz Kiadó, Budapest, 2018, 371 lap.*)

Kemény Gábor

Megjelent a Nagy magyar tájszótár!

Akik az egynyelvű szótárak elismert szaktekintélyének, a Tinta Könyvkiadónak meghívója nyomán részt vettek a március 19-i sajtótájékoztatón, csodálkozhattak. Megszokhatták ugyanis, hogy a kiadó egyszerre négy-öt vagy még több könyvével lép a nyilvánosság elé, s felkérésére egy-egy referens rövid, szellemes kiselőadásban be is mutatja a neki jutó művet. Ez esetben csupán egyetlen könyv szerepelt a bemutatandó művek listáján, ám azt az egyet négyen is megvizsgálták s értékelték különféle szempontból. Az est „szónokai”: Paládi-Kovács Attila néprajztudós, akadémikus, továbbá Cs. Nagy Lajos, N. Császi Ildikó, Parapatics Andrea s nem utolsósorban a kötet főszerkesztője s egyúttal a Tinta Könyvkiadó igazgatója, Kiss Gábor.

Hogy egy jelentős, nagy munkával van dolgunk, azt már a könyv címe is elárulja, hiszen ott szerepel benne a *nagy* jelző. A főszerkesztő, Kiss Gábor meg is magyarázta választásukat. Elmondta, hogy Magyar tájszótár című munka már megjelent, kettő is. Az egyik 1838-ban, Döbrentei Gábor és klasszikus költőnk, Vörösmarty Mihály szerkesztésében, a második pedig két kötetben (1893., 1901.), Szinnyi József szerkesztésében. A harmadik nagy, átfogó munka Új magyar tájszótár címmel látott napvilágot öt kötetben (1979–2010.), B. Lőrinczy Éva főszerkesztésével, illetve az utolsó kötet a főszerkesztő halálát követően Hosszú Ferenc szerkesztésében. A most bemutatott szótár címűl szinte tálcán kínálkozott a *nagy* jelző, hiszen ez a mű a maga bő ezer oldalnyi terjedelmével erre mindenképpen rászolgált.

„55 ezer népies, tájnyelvi és archaikus szó”

val, rendeltetésével s egyebek közt még azzal is, hogy a már említett legutóbbi szótár utolsó kötetének megjelenése után alig egy évtizeddel szükség volt-e már egy újabb tájszótárra, s ez a munka ad-e elegendő újat, elégséges többletet a korábbiakhoz, legfőképpen az utóbbihoz képest.

A válaszem e magam által, magamnak föltett kérdésekre egyértelmű igen. A tájszótárakra megjelenésük idejétől függetlenül mindig szükség van, hiszen a tájszavak teljes szókészletünk részei, s nyomtatott formában való közzétételük nagy segítség számunkra – minden kutató és minden nyelvhasználó számára – e szókincs megőrzésében, megkedveltetésében, népszerűsítésében. Nem véletlen, hogy a már említett két jelző nélküli Magyar tájszótár is megjelent immár a harmadik évezredben is, az 1838-i 2015-ben, éppen a Tinta Könyvkiadó gondozásában, az 1893–1901 között megjelent Szinnyi-féle pedig pótlékokkal kiegészítve és egy kötetbe foglalva 2003-ban a Nap Kiadónál. Tévedés azt gondolni, hogy ez a mostani szótár, ha csak párányit is, de árt az Új magyar tájszótárnak. Ezek a szótárak egymásnak nem vetélytársai, riválisai, hanem szöveteségei. Mindegyiküket érdemes ma is akár tanulmányozni, akár csak olvasgatni, mert bár ugyanabból merítenek, de más célokat szem előtt tartva, másképpen. A Lőrinczy-féle ötkötetes szótár például az *olyan* névmásnak egy oldalnál is terjedelmesebb szócikkében több tucat olyan kiejtési és alakváltoztatást is közli, mindegyik adatához a pontos lelőhelyet is megadva, amelyeknek fonetikus leírása nemegyszer csak mellékjeles írásmóddal lehetsé-

ges: *ajan*, *oan*, *oán*, *oã*, *óan*, *oja*, *ójan*, *ojen*, *oijen*, *olyen*, *olyën*, *ollyen* stb. A most megjelent Nagy magyar tájszótárnak történetesen nincs is *olyan* címszó, csupán a szintén névmási rokon változatok közül szerepelnek a következők: *olyanosmi*, *olyas*, *olyaski*, *olyik*, *olyki-olyki*. Szótárunk főszerkesztője az előszóban világosan kimondja, hogy tudatosan mellőzték a fonetikus leírásban használt mellékjeles írásmódot – így nem jelölték a kettőshangzókat, diftongusokat sem –, a *j-ly* hangjelölésében tapasztalt következetlenségeket pedig úgy küszöbölték ki, hogy azokat a címszavakat, amelyeknek adataiban *j*-vel és *ly*-nal írott egyaránt van, két címszónak tekintették, s mindkettőt fölvettek. Az előszó tartalmazza is ezt a 26 szópárból álló listát: *ámbojog* – *ámbolyog*, *aszaj* – *aszaly*, *bojgatagos* – *bolygatagos* stb. (Mint e szótárnak nem csupán méltatója, hanem egyúttal viszonylag figyelmes olvasója is itt zárójelben megjegyzem, hogy e listából a *csobojó* – *csobolyó* és a *pisojog* – *pisolyog* törlendő, mert a szótárban végül is mindkettő csak *ly*-os írásmóddal szerepel. Ugyanakkor fölvehető helyettük a *jány* és a *lyány* szópár, amelynek mindkét tagja önálló címszó.)

Természetesen több más lényeges különbség is van a két összevetett szótár között – például az is, hogy a Lőrinczy-féle szótár a szócikkeiben rendszeresen közöl állandósult szókapcsolatokat, szólásokat, akár példamondatokat is, míg az NMTsz. mindig csak a címszót, annak szófaját és jelentését, illetve jelentéseit adja meg –, de éppen ez az eltérő szerkesztésforma mutatja meg mindkét szótártípusnak a lényegét. Az ÚMTsz. a múlt század közepén kidolgozott elvei szerint a legfőbb feladatának azt tekintette és tekinti, hogy Szinnyi József említett Magyar tájszótárának méltó folytatása legyen, vagyis az 1890 és 1960 közé eső időszak különböző nyomtatott és kéziratos forrásokban megbúvó tájszóanyagát adja közre, mégpedig a kor színvonalának megfelelő tudományos igényességgel. Az általam ismertetett tájszótár munkatársai ellenben két fontos feladatot is tűztek maguk elé, s mindkettőt teljesítették is. Egyrészt feldolgoztak 20 regionális tájszótárt, fele részben már a 21. században megjelenteket, ami átmenetet, hidat jelent az ÚMTsz. forrásanyagának felső határa, 1960 és a jelen között, másrészt pedig szemelgető módszerrel számos szóadatot gyűjtöttek ki az eddig megjelent tájszótárakból és értelmező szótárakból, aminek eredményeként e szótár adatai csaknem két évszázadot ölelnek fel, s minden eddiginél nagyobb rálátást tesznek lehetővé a magyar tájszókincs egészére.

Mindent összevetve teljes meggyőződéssel állíthatom, hogy a Nagy magyar tájszótár egy gondosan előkészített, az érdeklődők széles rétegei számára készült olyan munka, amely több mint 55 000 jól megválasztott címszavával, értelmezéseinek tömör, de mindig világos, jól érthető voltával csakugyan alkalmas arra, hogy fölkeltsze az olvasók érdeklődését. Még az sem lehetetlen, hogy némelyik olvasó a szótár egy-egy szavát – pl. *darancs* 'göröngy, gally', *édesel* 'megcsókol', *fürünkél* 'fürdik' – megkedvelje, s beépíti beszédébe. Ez lenne az igazi siker! (Nagy magyar tájszótár – 55 000 népies, tájnyelvi és archaikus szó magyarázata. Főszerkesztő Kiss Gábor. Tinta Könyvkiadó, 2019, 1008 oldal.)

Grétsy László

Kérdések és válaszok

Hogyan írjuk: Bolyai-öszöndíj + folyósítás?

Ha egy személynévből és egy köznévből álló, kötőjeles írásmódú összetétel újabb taggal bővül, ezt a tagot kötőjellel fűzzük a személynév tartalmazó összetételhez, például: *Achilles-ín-szakadás, Munkácsy-kép-restaurálás, Oscar-díj-átadás* (AKH. 166. szabálypont). A helyes írásmód: *Bolyai-öszöndíj-folyósítás*.

Az eszerint helyesírása érdekelne. Külön vagy egybe helyes? A következő mondatról lenne szó: Eszerint két olyan községgátgória van, ahol...

Az *eszerint* szót 'tehát' jelentésben egybeírjuk, de: *e szerint a hír szerint*. A helyes írásmód: *Eszerint (tehát) két olyan községgátgória van, ahol...*

A következő szavak -s képzős, valamint tárgyragos alakját hogyan írjuk: Yahoo, Gmail?

Vannak olyan többjegyű idegen betűk, amelyekhez a toldalék közvetlenül kapcsolódik. Ezek közé tartozik az -oo is (Osiris Helyesírás, 276). A helyes írásmód: *Yahoot, yahoos*, illetve *Gmailt, gmailes*.

A tejbegríz + fesztivált egy szóba kell-e írni?

Az AKH. 139. szabálypontja alapján a kettőnél több szóból alakult (úgynevezett többszörös) összetételeket hat szótagig kötőjel nélkül egybeírjuk: *tejbegrízfesztivál*.

Kisbetű vagy nagybetű: szófia beszéd?

A *szófia beszéd* szóbeszédet, mendemondát, pletykát, hasztalan, üres beszédet jelent. Egy melléknév és egy főnév kapcsolatáról van szó ebben az esetben, ezért a kis kezdőbetűs írás a helyes (Osiris, 1332). A *szófia* szónak nincs köze a *Szófia* városnévhez (ez utóbbit természetesen nagy kezdőbetűvel írjuk).

Az akadémiai helyesírási szótárban (AKH.) található kompetenciaalapú, ill. négyzet alapú szószerkezetekkel kapcsolatban kérdezném, hogy mi indokolja az eltérő írásmódot.

A *kompetencia* szó csak főnév, így a *kompetenciaalapú* szóra a szótagszámlálás szabálya vonatkozik, amely kimondja, hogy a kétagú szóösszetételeket egybe kell írni (Osiris, 128). A *négyzet* kettős szófajú: főnév és melléknév, a *négyzet alapú* (például oszlop) szószerkezetben melléknév, így nem szóösszetétel, hanem minőségjelzős szószerkezet, ezért különírjuk a jelzett szótól (AKH. 125. szabálypont).

A youtuber helyesírásáról érdeklődnék: youtuber vagy YouTuber a helyes alak?

Ebben az esetben egy képző kapcsolódik a tulajdonnévhez, szótárban még nem szerepel, köznévi értelme: 'olyan személy, aki a YouTube nyilvános videómegosztó webhelyen videoklipeket, videókat oszt meg, és ezzel nagy népszerűséget szerez; közösségimédia-celeb, YouTube-sztár, YouTube-média-személyiség'. A javasolt írásmód: *youtuber*.

A bonyhádi cipőgyárban volt egy műhelyrészt, melynek a neve tűződe volt. Hogyan kell helyesen írni a tűződe szót? Rövid vagy hosszú magánhangzókkal, netán vegyesen?

Az óv igéből alkotott óvoda szó mintájára a tűz igéből a tűződe szót képezzük (tűzéssel foglalkozó műhely).

Javasolt-e a tulajdonnevek nagybetűs írásmódja azokban az esetekben, ha azokat absztrakt értelemben használjuk: a turisták Mekkája, a Kárpátok Maradonája, a gyógynövények Bibliája stb.?

A nagy kezdőbetűs írásmódot javasoljuk: *a turisták Mekkája, a Kárpátok Maradonája, a gyógynövények Bibliája*.

Az utóbbi esetben a *gyógynövények bibliája* írásmód is elfogadható, ha a *bibliát* köznévnek tekintjük. Vannak még hasonló szerkezetek: *Nekem a Balaton a Riviéra, Eino Leino, a finnek Petőffje*. Tulajdonképpen összehasonlításon alapuló azonosítás történik, az egyik tulajdonnév, a nagyobb, az ismertebb, például a Riviéra segít értelmezni, elképzelni a kisebbnek, esetünkben a Balatonnak a fontosságát, jelentőségét.

Hogyan ragozzuk helyesen az akol szót? Pl. aklában, aklát, akla stb., vagy akoljába, akoljához stb.? Melyik a helyes, és mi a magyarázata?

Az *akol* többalakú névszótól, tehát hangzóihiányos változata is van. Ilyen például a *bokor, bokrot, bokrai* is. Ennek alapján az *akolból aklok* stb. lesz (Magyar grammatika, 51–54).

Honnan ered az atyagatya kifejezés, és hogyan írjuk?

Vannak a nyelvben játékos, tréfás szóalkotások, ikerszavak, pl. *nyulam-bulam, Isti-Pisti*. A helyesírási szabályzat 104. a) pontja ezt írja: „Vannak olyan ikerszók is, amelyek nem vagy csak kivételesen toldalékolhatók. Az ilyen ikerszók tagjait kötőjellel kapcsoljuk egymáshoz, például: *csihi-puhi, piff-puff, csinn-bumm* stb.” Ezt alkalmazva az *atya-gatya* írásmódot ajánljuk. Feltehetően az *Atyám! Atyaúrsten!* felkiáltásnak a játékos változata.

Mi a tudam szavunk jelentése? „Az isteni szeretet kegyelmi alakban hat az emberre ’s ezáltal önmagát kijelentvén, oka lesz az eszmének, melyhez az emberi tudam saját erejűleg soha föl nem emelkedhetett volna.”

Nyelvújítási szó lehet (az -am képzős *futam* szó is a nyelvújítás idejéből származik). A *tudat* szó első adata 1792-ből való, lehet, hogy egymás mellett élt a két alak, de a *tudam* kevésbé ismert lehetett, és a szótárakba nem került be. Lehetséges, hogy csak egy meghatározott témakörben vagy egy rövid időszakban használták, esetleg egyetlen szerző szóhasználatára. A példamondat alapján a jelentése a *tudat* szóéval azonos.

Mi a jelentése a türemedik szónak?

A *türemedik* szó jelentése: lábadozik, javul, gyógyul (Régi szavak szótára, 434).

Mit jelent: musztikás?

Ványolós Miklós írja, hogy a 19. században a méhészet állandó élősdije volt a *musztikás*, aki „lován átvettet kettős tarisznyájával bejárta az erdélyi falvak méheseit, és csekély értékű fűszerrel összevásárolta a kasokból kibarkácsolt lépet és mézet, ami aztán a musztikástól vagy egyenesen Moldvába került, vagy városi méz- és vaskereskedőkhöz” (Halász Péter: Hagyományos méhészet a moldvai magyaroknál). *Musztika* alakban a következő jelentései vannak: apró lom (alsófalvi tájszó); a székeleyknél sajtolt lépsalak (Czuczor-Fogarasi: A magyar nyelv szótára, Kriza János gyűjtése nyomán).

Melyik a helyes alak: tömegestül vagy tömegestől?

Mindkettő helyes: *tömegestül, tömegestől*. Az eredeti -*stul*, -*stül* ragos alak helyett mind gyakrabban tűnik fel a -*stól*, -*stől* változat. Ez bizonyára a -*tól*, -*től* rag – egyébként téves – analógiájának tulajdonítható. Bátran használható a *tömegestül* alak (Nyelvművelő kéziszótár, 497).

Összeállította: Minya Károly

Szabó T. Attila-díjat (SzTAD) alapítottak a nyelvész Szabó T. Attila (1906–1987) emlékére a Szabó-Törpényi és a Borhidi-Thury nagycsaládok olyan 45 év alatti szakemberek támogatására, akik fontosnak tartják a magyar nyelv és a tudományok művelését. „A magyar nyelv és a tudományok – Szabó T. Attila-díj” (SzTAD) ünnepélyes átadására 2019. április 15-én került sor. A díjat **Kuna Ágnes**, a különdíjat **N. Fodor János** kapta. (2018-ban Bárh M. János és Tamás Dóra Mária részesült az elismerésben.) A díjakat **Kiss Jenő** akadémikus, a Magyar Nyelvtudományi Társaság elnöke, **Péntek János** akadémikus, a SzTAD-kuratórium elnöke, a Termini Egyesület társelnöke és **Szoták Szilvia**, a Termini Egyesület elnöke adták át.

Az MTA Nyelvtudományi Intézete május 30-án „...nekem nincs saját nyelvtanom, csak nyelvtani elgondolásaim” címmel emlékkonferenciát rendezett a múlt év decemberében elhunyt **Elekfi László** tiszteletére. A konferencián elhangzott előadásokat szeptemberi számunkban ismertetjük.

„Boldogan ringbe szállók a jövő évi versenyen is”

A korrekorszakról, az igényes sajtónyelv fontosságáról és a nemrég tartott versenyünkről beszélgettünk az I. Kárpát-medencei korrekortörvény arany-, ezüst- és bronzérmeseivel: Fábíán Györggyel, Helfrich Judittal és Póla Gergellyel.

Mióta tevékenykedik korrekortörvény? Hol tanulta a szakmához kapcsolódó ismereteiket? Hol dolgozik most?

Fábíán György: Nem dolgoztam sosem korrekortörvény munkakörben, de közelről ismerem a szakmát. Magyar szakos tanári és kommunikáció szakos végzettséget szereztem Nyíregyházán. Ez előtt középiskolásként első helyezett lettem az Implom József helyesírási verseny országos döntőjében. Immár 17 éve Debrecenben, a Hajdú-bihari Napló szerkesztőségében dolgozom újságíróként és szerkesztőként.

Helfrich Judit: 2006 óta dolgozom a könyvszakmában, leginkább (olvasó)szerkesztőként. A Szegedi Tudományegyetemen szereztem magyar szakos középiskolai tanári diplomát, majd pár évvel később a Pázmány Péter Katolikus Egyetem posztgraduális kiadói szerkesztő szakán. Kettős életet élek: egyrészt magyar nyelvet és irodalmat tanítok egy törökbalinti iskolában, másrészt pedig különböző könyvkiadóknak könyveket szerkeszt.

Póla Gergely: 2005-ben újságíró-gyakornokként kezdtem dolgozni egy magazinnál. 2012-től az MNO hírportálnál dolgoztam korrekortörvény, majd olvasószervezőként, 2018 elejétől a lap megszűnéséig pedig a nyomtatott Magyar Nemzetnél. Formai keretek között csak az iskolában szereztem helyesírási ismereteket: közgazdászként végeztem. Jelen-

leg szabadúszóként tevékenykedem, a korrekortörvény, olvasószervezői, angol-magyar fordítói szolgáltatásaimat összefogó Korrekortörvény márkanév felépítésén dolgozom.

Mit tart a korrekortörvény szakmában a legfontosabbnak?

F. Gy.: A mesterszintű helyesírási készség nem feltétlenül azt jelenti, hogy minden problémára meg tudom mondani azonnal a „tutit”, hanem a helyesírás forrásaival kialakított dinamikus, kifinomult viszony formájában létezik, de a szabályok ismerete nélkül nincs minőségi korrekortörvény munka.

H. J.: Hogy egyáltalán létezik. Lelomboz, ha egy szöveg helyesírási igénytelen. Minden elütés, helyesírási és nyelvhelyességi tévedés, stilisztikai hiba, de még a tipográfiai konvenció megsértése is az adott szöveg alkotóiról állít ki rossz bizonyítványt.

P. G.: A jó korrekortörvény munkáját a pontosság, az alaposág és a lelkiismeretesség jellemzi, emellett fontos, hogy az illető tudja, melyik szabályt mikor és miért kell alkalmazni. Jó, ha a szöveggondozó törekszik a magyar megfelelők használatára a felesleges idegen kifejezések helyett.

Mit vitt magával haza az I. Kárpát-medencei korrekortörvényről?

F. Gy.: Felemelő, otthonos érzés volt újra olyanok között lenni, akiknek ennyire fontos az anyanyelv. Elismeréssel nyugtázom a találkozó igen magas színvonalát is. Igazi erőpróba volt a teszt, méltó a megmérettetés. Csak bátorítani tudom a szervezőbizottság tagjait, hogy ragaszkodjanak ehhez a színvonalhoz.

H. J.: Régóta szerettem volna részt venni egy ilyen megmérettetésen. Nagyon jó ötlet, hogy hagyományt teremtenek egy olyan versennyel, amelynek a sajtónyelvi helyesírás minőségének javítása is a nyilvánvaló célja. Örülök az eredményeknek, amelyet egy nehéz versenyen, nagy presztízsű, tudós zsűri előtt, komoly küzdelemmel érdemeltem ki. Boldogan „ringbe szállók” a jövő évi versenyen is a 2020-as címért.

P. G.: Úgy vélem, a korrekortörvények ma naposság sokkal fontosabb (volna) a munkájuk, mint néhány évtizeddel ezelőtt, hiszen a sajtótermékekben és a könyvekben is egyre jellemzőbb a nyelvi igénytelenség. Ez a verseny – amellett, hogy remek alkalmat kínált arra, hogy összemérjük a tudásunkat – ráirányította a figyelmet a szakmára. A verseny emellett a korrekortörvény megbecsültségét is növelheti, hiszen ők olyanok, mint

a focibírók: csak akkor veszik észre őket, ha hibáznak... (Blankó Miklós)

A teljes interjú az E-nyelv Magazinban olvasható. (A szerk.)

Az 54. Szép magyar beszéd verseny Kárpát-medencei döntőjének díjasai (Kazinczy Gimnázium, Győr, 2019. április 26–28.)

Kazinczy-díjat kapott a szép magyar beszéd népszerűsítéséért és az anyanyelv ápolásáért Konrád Antal színművész, Lázár Csaba színművész, a Magyar Katolikus Rádió vezető bemondója, Szlotta Judit, a Kosuth rádió hírolvasója, valamint Duhonyi Tiborné, a váci Árpád Fejedelm Általános Iskola magyartanára. A Péchy Blanka-díjat Engelberth Katalin, a balassagyarmati Mikszáth Kálmán Művelődési Központ munkatársa és Hosszúkné Balla Katalin, a sátoraljaújhelyi Kossuth Lajos Gimnázium általános igazgatóhelyettese vehette át.

Kazinczy-érmeket nyert tanulók a gimnázium I. kategóriában: Főretteg Soma (Szent István Gimn., Bp., tanára: Szecssódi Tamás, Bóka Gábor), Kertvélesy Dóra (Kazinczy Ferenc Gimn., Győr, tanára: Grábics Júlia), Kókai Laura (Kossuth Lajos Gimn., Cegléd, tanára: Tóth-Rácz Renáta), Kovács Barna (Szent Angéla Ferences Gimnázium, Bp., tanára: dr. Kárpáti Tünde), Lipics Franciska (Leőwey Klára Gimn., Pécs, tanára: Varga Judit), Lóki Hanna (Petőfi Sándor Ev. Gimn., Bonyhád, tanára: Kutnyánszkyne Bacskai Eszter), Pap Gergő (ELTE Bolyai János Gimn., Szombathely, tanára: Szauer Ágoston), Szabó Dániel (Várdy Kata Ref. Gimn., Kisvárda, tanára: Virguláné Hercku Orsolya), Zelei Zsuzsanna (Madách Imre Gimn., Bp., tanára: Hadikné dr. Végh Katalin), Zsebi Emma (III. Béla Gimn., Baja, tanára: László Erika). Gimnázium II. kategória: Baranyi Liána (Berzsenyi Dániel Gimn., Marcali, tanára: Borosné Gyarmati Cecília), Güttler Emma (Budai Ciszterci Szent Imre Gimn., tanára: Mihályi Anikó), Gyurik Zita (Radnóti Miklós Kísérleti Gimn., Szeged, tanára: Gortva Tamás), Hulényi Laura (Herman Ottó Gimn., Miskolc, tanára: Orliczki Ágnes Katalin), Kiss Nikolett (Katona József Gimn., Kecskemét, tanára: Földváriné Csuti Orsolya), Kocsis Maja (Kölcsey Ferenc Gimn., Zalaegerszeg, tanára: Gyimesi Katalin), Novák Henrietta (ELTE Bolyai János Gimn., Szombathely, tanára: Takács Marietta), Réti Gergely (Lovassy László Gimn., Veszprém, tanára: Asztalos István), Szirányi Péter (Garay János Gimn., Szekszárd, tanára: Báló Marian-

Életképek a 2019. évi Kazinczy-versenyéről (kép: dr. Reiser György Lukács/ASZ)

Életképek a 2019. évi Kazinczy-versenyről (kép: dr. Reiser György Lukács/ASZ)

na), Tarján Lőrinc Hovhannesz (Arany János Gimn., Bp., tanára: Ferenczy Emese).

Kazinczy-érmet nyert szakképző iskolai tanulók: Árvai Pál (Ceglédi SZC Közg. és Inf. Szakgimn., tanára: Soósné Molnár Helga), Baji Krisztina Edit (Padányi Bíró Márton Római Kat. Gimn., Veszprém, tanára: Baradits-Stummer Márta), Balogh Alexandra (Szegedi SZC Gábor Dénes Szakgimn., tanára: Némethné dr. Balázs Katalin), Cseh Mercédesz (DSZC Mechwart András Gépip. és Inf. Szakgimn., Debrecen, tanára: dr. Máté József), Forstner László Zoltán (BMSZC Puskás Tivadar Távközl. Techn. Infokomm. Szakgimn., Bp., tanára: Szabó Miklós), Hovanecz Lili (Győri Műszaki SZC Bercsényi Miklós Közl. és Sportisk. Szakgimn., tanára: Dóczy Antónia), Jegenyés Bence (Pécsi Műv. Szakgimn., tanára: Rigóné Hódi Hajnalka), Kapornaki Júlia (Szombathelyi Műv. Szakgimn., tanára: Tóthné Vanger Livia), László Dániel (SSZC Táncsics Mihály Szakgimn., Salgótarján, tanára: Kiss Lászlóné), Molnár Blanka (Kecskeméti SZC Gróf Károlyi Sándor Szakgimn., tanára: Szentgyörgyi Tünde), Pardavi Ábel (Győri Műszaki SZC Pattantyús Ábrahám Géza Ip. Szakgimn., tanára: Varga Andrea), Ponta Petra Panna (Békéscsabai Széchenyi István Két Tan. Nyelvű Közg. Szki., tanára: Szilágyi László), Rozmis Liliána (Nemes Nagy Ágnes Műv. Szakgimn., Bp., tanára: Varga Katalin), Szabó Csenge (Tóparti Gimn. és Műv. Szakgimn., Székesfehérvár, tanára: dr. Romsits Mária), Szedlacsek Kinga Aletta (Karcagi SZC Teleki Blanka Gimn., Mezőtúr, tanára: Kugyela Anna).

Az Anyanyelvápolók Szövetségének jutalmát kapta: Francia Flavie (Kosztolányi Dezső Tehetséggyonozó Gimn., Szabadka), Hegedűs Anna Eszter (Gárdonyi Géza Ciszterci Gimn., Eger), Kürti Benedek (Eötvös József Gimn., Tata), László Rebeca (Pécsi Janus Pannonius Gimn.), Matus Laura (Balassagyarmati Balassi Bálint Gimn.), Mátyás Boglárka (Mikes Kelemen Elm. Liceum, Sepsiszentgyörgy), Nagy Anikó (Magyar Tannyelvű Gimn., Pozsony), Nagy Barnabás (Siófoki Perczel Mór Gimn.), Oroszi József Álmos (Sárospataki Ref. Koll. Gimn.), Pivnyeva Nikolett (Bátyúi Középisk.), Presits Petra (Budapesti Fazekas Mihály Gyak. Gimn.), Stift Kata Terézia (Czuczor Gergely Bencs Gimn., Győr), Szabó Zsuzsanna (Óbceai Gimn.), Szladik Míra (Eötvös József Gimn., Tata), Tóth Kristóf (Ciszterci Szent István Gimn., Székesfehérvár), Veres Kata Mária (Karoli-

na Gimn., Szeged), Csongrádi Anikó Boglárka (SZSZC Sátorlajújhelyi Kossuth Lajos Gimn., Sátorlajújhely), Elek Bettina Dominika (Kaposvári SZC Rudnay Gyula Szakgimn.), Enzsől Bernadett Rózsa (VIK Középiskola, Bp.), Filep Fanni (Nyíregyházi SZC Széchenyi István Szakgimn.), Kuba Dóra Anna (Szegedi SZC Kossuth Zsuzsanna Szakképző Isk.), Nagy Gábor (MSZC Kandó Kálmán Informatikai Szakgimn., Miskolc), Nagy Noémi Tünde (Ev. Gimnázium, Békéscsaba), Radics Péter (Kiskunfélégyházi Mezőgazd. és Élelmiszerip. Szakgimn.), Szedlák Fanni (Szolnoki Szolgáltatási SZC Vásárhelyi Pál Szakképző Isk.), Szentmártoni Mercédesz (BGSZC Budai Középisk.).

6. nyelvéstábor, 2019. június 19–23. Sátorlajújhely – Széhalom

A programból: Előadások a nyelvi tervezésről, nyelvstratégiáról, nyelvmuvelésről (Balázs Géza, Blankó Miklós, Minya Károly, H. Varga Gyula); Gyermeknyelv 0–10 (Bóna Judit), Innovatív módszerek a nyelvtanításban (Illésné Kovács Mária, Kecskés Judit), Kulturális nyelvészet (Kiss Gábor, Temesi Viola). Kirándulás Karcára, Pácinba és Cigándra (Fehér József, Viga Gyula), valamint Borsiba. II. Rákóczi Ferenc esszékonferencia (Fráter Zoltán, Halász Csilla). Információ helyszínekről, szállásról, étkezésről, kirándulásról: iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666.

Rendezvények

2019. június 1. Az „Édes anyanyelvünk” verseny délvidéki döntője. Óbecse

2019. június 16–22. Az általános iskolások Péchy Blanka tábora, Balatonboglár

2019. június 17–21. Kárpát-medencei diákok olvasótábora, Aranyosapáti

2019. június 19–23. 6. nyelvéstábor, Sátorlajújhely

2019. június 21–22. II. Rákóczi Ferenc emlékkonferencia, Széhalom

2019. július 6–11. „Beszélni nehéz!” körvezetők 33. körvezetői tábora, Balatonboglár

2019. július 14–20. Aranka György ifjúsági tábor, Zsombok

2019. július 22–27. 4. partiumi szabadegyetem, Berettyóújfalú

2019. augusztus 9–18. Ifjúsági tábor, Széhalom

2019. augusztus 21–25. 38. Kazinczy anyanyelvi tábor, Győr

2019. szeptember 28–30. A gyermek szemiotikája (konferencia), Eger

2019. október 18–20. Édes anyanyelvünk verseny, Sátorlajújhely

2019. október 25. Nyelv és etika. Szarvas Gábor nyelvmuvelő napok, Ada

2019. november 8–9. 20. Kossuth-szónokverseny, Budapest

2019. november 13. 9. magyar nyelv napja, gála, Budapest

Könyvek

Adamikné Jászó Anna: Stilisztikai kisszótár. Szóképek, alakzatok és egyéb stílusesszközök szótára. IKU, Budapest, 2019. (IKU-Tár 7–8.)

Az Arany-család mesegyűjteménye. Szerk.: Domokos Mariann és Gulyás Judit. MTA BTK, Universitas, MTA Könyvtár és Információs Központ, Budapest, 2018.

Hitet átható humor. Holczer József emlékezéseiből, írásaiból összeállította: Bereznai Zsuzsanna. A Kecskeméti Katona József Múzeum Közleményei 4. Kecskemét, 2019.

Kiss Róbert Richard: Így látják a magyarokat a világban. Magyar Nyelvőr Alapítvány, Budapest (é. n.)

Komoróczy György: Könnyű Katát táncba vinni. Anyanyelvi ismeretterjesztő írások. Europrint, Nagyvárad, 2018.

Kováts Dániel: Úton a szép magyar beszédhez. Írások a Kazinczy-versenyek tapasztalatairól. Kazinczy Ferenc Gimnázium, Győr, 2019.

Pátrovics Péter – Pátrovics-Egri Éva: Lengyelek és magyarok közös utakon. Hét tanulmány. GlobeEdit, 2018.

Pelczéder Katalin: Gyümölcsnevek szótára. 450 Kárpát-medencei gyümölcs nevének története és eredete. Tinta, Budapest, 2018.

Rác János: Kutyasztár. 410 kutyafajta nevének eredete és a fajták bemutatása. Tinta, Budapest, 2018.

Székely Gábor szerk.: A színek és a színnevek világa. Fizikai, kultur- és művészettörténeti, illetve nyelvtudományi témájú értekezések színekről és színnevezésekről – 12 idegen nyelv színnevezéseinek egybevetése a magyar nyelv színneveivel. Tinta, Budapest, 2018.

Szűts Zoltán: Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei. Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.

A Hírek – tudósítások rovatba szánt információkat a megjelenés előtti 40. napig várjuk a balazs.geza@gmail.com címen. Két szám között, folyamatosan az ASZ honlapján találunk írott és képes beszámolókat szövetségünk életéről: www.anyanyelvapolo.hu. Elektronikus formában itt olvashatók az ÉA korábbi számai is.

Mindenekelőtt a 2019. évi 1. számunk rejtvényének helyes megoldását adjuk meg.

I. Kitöltődsdi. 1. Apia (Szamoa fővárosa) – bolhapiac. 2. Bern (Svájc) – lebernyeg. 3. Lima (Peru) – palimadár. 4. Riga (Lettország) – origamizó. Néhány olvasónk nem jelezte, hogy a meglett városnevek mely országnak a fővárosai. Ezeket nem fogadtuk el.

II. Neves személyiségek. 1. A/ Edda B/ Nyer – Ady Endre. 2. A/ Vonz B/ Aura – Aznavour. 3. A/ Ered B/ Ragu – Daguerre. 4. A/ Ford B/ Naná! – Fa Nándor. 5. A/ Mona B/ Arad – Maradona. 6. A/ Aram B/ Tahi – Mata Hari. 7. A/ Duma B/ Hamm – Muhammad. 8. A/ Spar B/ Izom – Priamosz. 9. A/ Stan B/ Kefe – Stefanek. 10. A/ Idéz B/ Nyes – Zsédényi.

III. Tisztasági kellékek. 1. Pianínó. 2. Kanalas. 3. Hervadt. 4. Esztike. 5. Szenved. 6. Ocsúdik. 7. Vitrázs. A két keresett tisztasági kellék partvis és – 2-7-4-3-1-6-5 átcsoportosítás után – szivacs.

IV. Szójátékos csattanó. ... azt mondtá, hogy ne nézzük őt madárnak, és mindenkinek adott egy fát.

A sorsolásban való részvételhez 60 pont volt szükséges. A nyeremény ezúttal „A magyar nyelvről – Klasszikus íróink és költőink” című, Grétsy László és Kiss Gábor válogatásában, illetve szerkesztésében megjelent könyv. A nyertesek: Angyal Jenőné, Gyömrő (2230); Bodó Marcell, Sárrétudvari (4171); Gulyás Piroska, Jászapáti (5130); Huszár Beáta, Csákerény (8073); Laczkóné Kiss Beatrix, Eger, (3300); Pátkai Andrásné, Vác (2600); Tanka Ágnes, Nógrádmargit (2675); Taschner Katalin, Bátorfyerény (3078); Valánszki-Váradi Ilona, Budapest (1188); Vaskó Eszter, Dunaújváros (2400).

A Pontozó új feladványai

I. Megszöktek a magánhangzók! Olvasóinknak az itt közölt meghatározások mindegyikére egy-egy olyan szóval kell válaszolniuk, amelyben három mássalhangzó van; mind a tízben ugyanaz a három, és ugyanabban a sorrendben. A megszökött magánhangzók közül akárhányat felhasználhatnak, beszűrhetnek a mássalhangzók közé, vagy akár magánhangzóval kezdődhet vagy fejeződhet be a szó. Hogy melyik három mássalhangzónk kap szerepet ebben a fejtörőben, azt olvasóinknak kell kideríteniük, de ha két-három kérdésre helyesen válaszolnak, már nyert ügyük van. Minden megtalált szóért 2 pont jár, a telitalálatos megfejtés tehát 20 pontot ér.

1. A földszintnél magasabban levő
2. Ami megtörtént, lefolyt
3. Bár, szórakozóhely
4. Csíráztatott, aszalt gabona
5. Csodálkozás, elképedés
6. Északi helység Beregszászhoz közel
7. Európai állam
8. Megérdemelt, jogos
9. Szóba hoz
10. Vitamin, kultúra és milliomos előtagja lehet

II. Rokon gyümölcsök. Ha olvasóink helyesen választottak meghatározásainkra, akkor a bal felső négyzettől a jobb alsóig megtalálják az egyik gyümölcsöt. Ha a célnak megfelelően rendezik át a sorokat, akkor a jobb felső négyzettől a bal alsóig olvashatóvá válik a másik gyümölcs is. Az ábrába beírandó szavakért meghatározásonként 1, a gyümölcsök nevéért pedig 5-5 pont jár, együttesen tehát 17!

1. Tisztítja az edényeket
2. Egy házastárs
3. Pocsolja, tocsogó
4. Viseltes, agyonkoptatott
5. Lokomotív
6. Fösvény
7. Kihagyó, meg-megszakadó

III. Anagrammapárok – hét betűből. Megfejtőinkre ezúttal a sorszámozás szerint egyszerre mindig két szó megtalálása vár. Csakhogy a meghatározásokra adott válaszaiknak ugyanazokból a betűkből, illetve betűjegyekből kell állniuk, azaz úgy, hogy a megtalálendő szavak egymás anagrammái legyenek! Minden szó pár megjelölésért 1 + 1 pont jár, vagyis a telitalálatos megfejtés 20 pontot ér. Könnyítésül annyit elárulunk, hogy rejtvényünk meghatározáspárjait a megtalálendő szavak első tagjainak betűrendjében nyújtjuk át olvasóinknak. Jó megfejtést!

1. A/ Megtévesztő:
B/ Kis kutrica:
2. A/ Szemfüles:
B/ Ecsetel:
3. A/ Felfogást meghatározó alap:
B/ Abortál:
4. A/ Majszol:
B/ Puzdrás:
5. A/ Krucifix:
B/ Borzong:
6. A/ Móríkalás:
B/ Sokat érő:
7. A/ (Szemet) tágra nyit:
B/ Meleg égővi rácsáló rovar:
8. A/ Zajos mulatozás:
B/ Latin eredetű férfinév:
9. A/ Földgolyó(nk):
B/ Anyagi kárt okozó cselekmény:
10. A/ Egyházi ének:
B/ Valakit népszerűsít:

IV. Szójátékos csattanó. Olvasóinknak megfejtésül a „Még rosszabb” című, túloldali rejtvény csattanóját kell beküldeniük. Értéke 25 pont.

A közölt rejtvények együttes értéke 82 pont, a nyeremény-könyvért való sorsolásban való részvételhez azonban már 65 pont megszerzése is elég. A feladványok megfejtését **2019. augusztus 1-jéig** várjuk címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, Budapest, Károlyi u. 16. (1053), vagy a rovat vezetőjének ímélcíme: gretsyl@t-online.hu

Minden olvasónak kellemes nyári pihenést és sikeres megfejtést kívánnak a feladványok szerzői:

Grétsy László (I., II.), Láng Miklós (III.), Schmidt János (IV.)

Szójátékos csattanó

JÁNOS, BECÉZVE LEGEN- DÁS SZÍ- NÉSZNŐ (GIZI)	A POÉN 1. RÉSZÉ	FIATALABB NŐROKON KOMMEN- DÁL	URÁN OLGA ÉS MÁSA HUGA!	MÉG ROSSZABB – Te, én olyan feszült va- gyok, hogy mindjárt felrob- banok! – mondja Magashe- gyi Mélyvölgyinek. (A reagálást az ábrában rejtettük el.)			
BELGA AUTÓJEL							
PATINÁS VASI TEMPLOM OXIGÉN							
AMA HELYRŐL PUSZTUL A SZÖVET							
MADÁR SZÁMOS PÉNZ- ERMÉN	!	KÜT BELSEJE! JELLEM- ZŐ JEGY	MÁRKÁS OLASZ HEGEDŐ TÓNKA	CSOMÓ OLDÁSA PRÉMEK RÉME!	KISEBB TELEPÜLÉS; KÖZSÉG	DIÁK IS CIPELI	UGYAN- CSAK
SVÉD AUTÓK JELZÉSE	BIZO- NYÍTÁS A POÉN 2. RÉSZÉ						
		KAIRO FOLYÓJA KÉRDŐ- SZÖCSKA					KÖNYVET BÚJÓ
FESTŐ- MŰVÉSZ (JÁNOS, 1889–1975)					KNOCK OUT, RÖV.		
FÉLKÉSZ! HÁTULRÓL TÖRTÉNŐ, ALATTO- SOS		CSACSI KIÁLTJA! NYÁRI SPORT		ÉNEK KAMERUNI FOCISTA (SAMUEL)			
PUSZTÍTÓ ÖZÖN DEHOGY!		SZELÉN EDÉNY- BOLTBAN KÍNÁLJÁK		... FOGAD- KOZIK; MINDENRE ESKÜSZIK	RÓMAI 5-ÖS EGYÉB MÓDON		
			BESZÉL- GETÉS TÁRGYA KÁLIUM				
MÉTER FÉRFIKOZ- METIKUM MÁRKÁJA	HEVES SÍRÁS SZEMLÉL			CSÉVE ÁLLAT- KERTI „LAKÁS”			
				EURÓPA- KUPA, RÖVIDEN KÖTŐSZÓ			MENET VÉGE!
DÉL, RÖV. SIDNEY JONES- OPERETT							
PÉLDÁUL A RÉZ							
ŐSZ VÉGE! PLOMBÁLT (PL. VETŐ- MAG)	BRIT AUTÓVER- SENYZŐ (NIGEL)	CÉTÉ! ZNOJMO NÉMET NEVE		KANNA- BÓL TÖLT EGY, ANGOLUL			
							NÉHAJ, JÁSZAI MARI- DIJAS SZÍN- MŰVÉSZ (ATTILA)
FLUOR ISKOLAI ÓRA- BEOSZTÁS					A TÁRGY RAGJA SOK SZUR- KOLO KIÁLTJA EGYSZER- RE ÖRÖ- MÉBEN		
SZÁLKÁS SZÓRÚ NÉMET PINCSE							
ERZSÓK A HID- ROGÉN VEGYJELE		ÖKÖR, LATINUL	HATÁROZATLAN NÉVELŐ TRÉNIN- GEZIK	NORMA ...; MARTIN RITT-FILM			
					KUTYAHÁZ HAMIS, NEM VALÓDI		
TÉLIBÁB! KÖRLET KÖZEPE!		MELLÉJE TOPPAN ÉS MÁRAD MESEVÉG!					
✱	T					!	✱

Új szavak, kifejezések (105.)

Nem szótározott szavak tárháza

angolos távozás – búcsúzás nélküli távozás (2019-ig); távozás nélküli búcsúzás (2019-től)

bérkommentelő – az interneten egyes fórumokon pénzért megadott témában és irányultsággal véleményeket megfogalmazó személy

blogger l. *influenster*

celeb l. *influenster*

egoszörf, egoszörfölés – olyan tevékenység, amelynek során valaki az interneten saját nevére vagy a saját weboldalára mutató linkekre keres. Az angol *egosurf* szó magyarosítása. Igei változata: *egoszörföl*. Magy.: 2017-ben az évnék a Manyszi által kiválasztott (ifjúsági) szava volt.

egoszörföl l. *egoszörf*

fake news – koholmány, álhír

illatol – bor-, pálinka- vagy parfümszakértő, esetleg szakács (kellemes) illatot érzékel, vizsgálgat. Pl. A borász nem szagolja, hanem *illatolja* a bort.

influenster – olyan ember, aki véleményével, viselkedésével hatással van embertársaira. Magy.: Korábban a *véleményvezér* szóval nevezték meg őket. Influenster lehet a celeb, sztár, blogger, vlogger és a különböző közösségi hálók híres személyiségei. Közös tulajdonságuk, hogy sajátos látásmódjukkal, egyedi hangjukkal tömegek véleményét, gondolkodásmódját tudják alakítani. Az angol *influencer* szó magyarosítása.

konteó – összeesküvés-elmélet (az angol *conspiracy theory* kifejezésből)

marketingpárt – nem egy ideológiát követő, hanem a kereslettől, a piactól függően eszmét kereső vagy váltó politikai tömörülés. (Pejoratív, ironikus megnevezés.) Pl. „... modem párt, marketingpárt, tehát a piactól, azaz a kereslettől teszi függővé azt az eszmerendszert is, melyet képvisel.” (index.hu)

összeesküvés-elmélet l. *konteó*

politikai termék – „eladható”, manipulációval felfuttatott személyiség. (Pejoratív megnevezés.)

szívárványkoalíció – több, eszmerendszerükben akár élesen ellentétes pártból összeálló tömörülés. Pl. „A *szívárványkoalícióban* tömörült ellenzék elsőpró győzelmét jelzik előre a legelső, nem hivatalos rész-eredmények a Daniel Arap Moi elnök 24 éves uralmának végét vető kenyai választásokon.” (index.hu)

testkamera – (védelmi célból) testre (alapvetően fejre) elhelyezett kamera. Pl. A kalauzok *testkamerát* kapnak.

vlog – mozgóképes tartalom a világhálón (a *videóblog* szó rövidüléséből). L. még: *influenster*, *vlogger*

vlogger – videóblogot (vlogot, mozgóképes tartalmat, naplót) készítő személy. Magy.: Ide sorolható bármilyen személyes, tematikus, szakmai videó formátumú tartalommegosztás. Tipikus műfajai: (a szerzőről szóló) énvlog, élményvlog, utazási vlog, szakmai (technika, film, irodalom, smink) téma köré szerveződő videós tartalom.

A rovat 1998–2015. közötti teljes anyaga megjelent az Új magyar szavak szótára című kiadványban (IKU-tár). Kapható: www.e-nyelv.hu/konyvesbolt.

B. G.

balazs.geza@gmail.com

FŐVÁROSI VÍZMŰVEK

MELLÉKVÍZMÉRŐ CSERE DOKUMENTUM

Adatkezelési nyilvántartási számok: NAIH-51985/2012., NAIH-51987/2012., NAIH-51489/2012.

Fővárosi Vízművek Zrt. tölti ki!

Kérjük nyomtatott betűvel kitölteni!

Üzleti partnerszám

Iktatószám

III. Elkülönített vízhasználó adatai

Név/Cégnév - Képviselő

Anyja neve¹

Születési helye¹

Születési dátuma¹

Lakcím / Székhely

Irányítószám

Helyiség neve

Út, utca, stb.

Házzszám

ép/lh/em/ajtó

Levelezési cím²

Irányítószám

Helyiség neve

Út, utca, stb.

Házzszám

ép/lh/em/ajtó

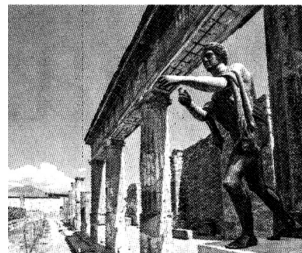
E-mail cím²

Telefonszám² 06

Tavaly novemberi számunkban közöltünk két „leletet” a hely(i)ség helytelen használatáról (üzlethelység, kerthelység). De előfordul ennek fordítottja is: helyiség a helység helyett. S nem is akárhol, hanem egy nagyon hivatalos nyomtatványon, a Fővárosi Vízművek „Mellékvízmérő csere dokumentum”-ában. Egyébként ezt meg így kellene írni: *Mellékvízmérőcsere-dokumentum*. Sajnos.

Ne gondolják, hogy érzéketlen vagyok, bár tényleg nem tartozom az érintettek közé: csodálatos házasságomba három szerelemgyermekek születtek. Ettől még átél-

A szerelemgyermek(m)ek a házasságon kívül született gyermek szépítő (ma már egyben választékos és egy kissé régies) megjelölése. A cikk írója alighanem szerelemből született gyermekekre gondolt. Hiszen szerelem házasságban is lehetséges, szerencsére. Ez azonban nem menti a szótévesztést.

Pompei új megvilágításban

Az időszámításunk előtt 79-ben a Vezúv vulkánkitörése miatt elpusztult ókori római város, Pompei romjai új világítást kapnak. A romváros fényeit először július 8-án, szombaton csodálhatják meg a turisták, majd éjszakai látogatásra keddi és csütörtöki napokon lesz lehetőség augusztus 24-ig. EURONEWS

A nemzetközi hírszatorna szerkesztőinek valóban sikerült „új megvilágításba” helyezniük Pompeii (helyesen így kell írni!) tragédiáját, legalábbis ami az időpontot illeti. A Vezúv kitörése és a város pusztulása ugyanis nem időszámításunk előtt (Krisztus előtt) 79-ben, hanem időszámításunk szerint (Krisztus után) 79-ben volt.

háború előtt alkotó írók. Kosztolányi Dezső és Babits Mihály, noha a lélektani szerzők közé soroltattak, műveit kiadták. Kosztolányi négy regénye közül hármat megfilmesítettek. Az Édes Annát Fábri, a Papírsárkányt és a Pacsirtát Ranódy László vitte vászonra.

A főváros egyik kerületi lapja szerint Kosztolányinak van *Papírsárkány* című regénye is. Ez azonban tévedés, mert a regény címe: *Aranysárkány*. Biztosra veszem, hogy ezt a cikkíró is tudja, csak figyelmetlenségből írta el. Mindenesetre nem létező regényt nem lehet megfilmesíteni.

Számomra talán az eddigieknél is fontosabb a KÖZÖS nyelv. Nem a lingua franciára gondolok, amelyen két különböző kultúra szülötte szót érthet, katolikusoknak ilyen lehet (vagy lehet-

A *lingua franca* újlatin alapú keveréknyelv, közvetítő nyelv volt a Földközi-tenger medencéjében. Úgy látszik, mégis korrigálják a lapokat: a szerző nyilván jól írta le a *franca* szót, de ezt a túlbuzgó korrektor kijavította *franciára*. Persze, nem zárható ki, hogy már a kéziratban is benne volt a hiba.

vitte lassú menetben. Simone koporsóján ott állt a 78 651 szám. A templom lépcsőjén egy vonósnegyes Beethoven, Bach és Schumann zenéjét játszotta. A Marseilles-t a család barátja, a színes bőrű amerikai szoprán, Barbara Hendricks énekelte. Fialatok kórusa az

Az egyik országos napilap szép cikkben számol be Simone Veil temetéséről, hamvainak a Panthéonban való elhelyezéséről. Kínos azonban, hogy a magát „honosított francia”-ként meghatározó szerző nem tudja helyesen leírni a francia himnusz nevét, a *Marseillaise-t*. Ez ugyanis feltehetőleg nem sajtóhiba, hanem szerzői pontatlanság. Nem lehet mindent a szedőszekrény ördögére kenni!

A példákat gyűjtötte és kommentálta:

K. G.

